

กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย*

สุชาย ตรีรัตน์

บทนำ

บทความนี้ต้องการให้เห็นว่าระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย เกิดขึ้นมาได้อย่างไร การชี้จุดกำเนิดเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับความจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนจะขอศึกษากำเนิดของระบบความคิดในความหมายที่ครอบคลุมถึงจุดเริ่มต้นพัฒนาการ และการกลืนกลายขยายตัวทั้งนี้ไม่หมายรวมถึงลักษณะการดำรงอยู่ของระบบความคิด ซึ่งต้องการงานวิจัยขั้นใหญ่อีกชิ้นหนึ่งและได้มีผู้วิจัยท่านหนึ่งกำลังดำเนินการอยู่แล้ว สำหรับช่วงเวลาที่จะศึกษาเรื่องกำเนิดของระบบความคิด ผู้เขียนกำหนดช่วงเวลาไว้ตั้งแต่สังคมเริ่มแรกของไทยในลานนา จนถึงสมัยอยุธยาตอนต้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งผู้เขียนคิดว่า เป็นช่วงเวลาที่จะชี้จุดเริ่มต้น พัฒนาการและการกลืนกลายขยายตัวของระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย ได้

ก่อนจะกล่าวถึงกำเนิด ของระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย ผู้เขียนขอตั้งข้อทักลงไว้ก่อนว่า การเป็นเจ้าขุนมูลนาย คือการที่ชนชั้นผู้ปกครองกำหนดฐานะของบุคคลในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน และจัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มให้ขึ้นต่อกันเป็นลำดับชั้น ส่วนระบบความคิดหรือ อุดมการก็คือ แบบแผนความเชื่อ-ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนแห่งยุคสมัย ที่มีชนชั้นแบบแผนความเชื่อ-ความรู้สึกนึกคิด เริ่มขึ้นในลักษณะจิตสำนึกปลอมแปลง (False Consciousness) กล่าวคือเกิดจากการสร้างความคิดความ

เชื่อของชนชั้นผู้ปกครองโดยไม่ล่วงรู้ถึงความเป็นจริง และจิตสำนึกปลอมแปลงได้กลืนกลายไปเป็นความคิดที่แก้ต่าง (Apology) เมื่อชนชั้นผู้ปกครองพยายามเสริมสร้างจิตสำนึกปลอมแปลงให้มีเหตุผลหนาแน่นยิ่งขึ้นเพื่อให้ผู้คนในสังคม มีความพึงพอใจในฐานะที่เป็นอยู่และในหน้าที่ที่กำหนดให้ จนกระทั่งชนชั้นผู้ปกครองได้ใช้ระบบความคิดนั่นเอง เป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ผู้คนปฏิบัติตามฐานะและหน้าที่ที่กำหนด เพื่อให้สังคมเจ้าขุนมูลนายดำรงอยู่ต่อไป¹

ทั้งระบบความคิด และการเป็นเจ้าขุนมูลนาย

*บทความนี้เป็นบทสรุปของงานวิจัยเรื่อง กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย ที่เสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2524 ผู้เขียนขอขอบคุณสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยที่สนับสนุนงานวิจัยเรื่องนี้

มีความสัมพันธ์กันอย่างมีผล ตามหลักการวัตถุนิยมวิชาวิทธี กล่าวคือ ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายย่อมเกิดขึ้นจากการปฏิบัติทางสังคม ในลักษณะที่เป็นเจ้าขุนมูลนาย และขณะเดียวกันระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ย่อมคำจุนเสริมสร้างให้การปฏิบัติทางสังคม ในลักษณะเจ้าขุนมูลนายดำรงอยู่สืบไป² ไม่ว่าจะมีความพยายามเปลี่ยนแปลงลักษณะการเป็นเจ้าขุนมูลนาย ที่ดำรงอยู่อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ในแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมหรือไม่ก็ตาม ดังเช่นกรณีของไทยระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ก็คือ แบบแผนความเชื่อ, ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคมซึ่งชนชั้นเจ้าขุนมูลนายไทยพยายามอธิบายให้เกิดความคิดความเชื่อ คล้อยตามการจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันว่า สังคมย่อมประกอบด้วยบุคคลที่มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน ต้องขึ้นต่อกันเป็นลำดับชั้น แบบแผนความคิดความเชื่อดังกล่าวได้รับการเสริมสร้างให้มีเหตุมีผล

หนาแน่นยิ่งขึ้นโดยชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย เพื่อให้ทุกคนในสังคมมีความพึงพอใจในฐานะที่เป็นอยู่ และในหน้าที่ที่กำหนด ตลอดจนมีความพยายามใช้แบบแผนความคิดความเชื่อนั้นๆ ชักจูงให้คนในสังคมปฏิบัติตามฐานะ และหน้าที่เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งชนชั้นเจ้าขุนมูลนายอ้างว่าอยู่ในสภาพที่ดีแล้ว

เมื่อระบบความคิดเริ่มเกิดมาจากการปฏิบัติทางสังคม การจะสอบค้นต้นกำเนิดของระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย จึงต้องสำรวจสภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคแต่ละสมัย ว่าการดำเนินชีวิตและสภาพ ของสังคมไทยในสมัยต่างๆ ก่อให้เกิดความคิด และระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง 3 สมัยด้วยกัน คือ สังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัย (ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ ระยะที่เป็นชุมชนบุพกาลกับระยะที่มีการรวมตัวเป็นอาณาจักร), สังคมไทยสมัยสุโขทัย และสังคมไทยสมัยอยุธยา

1. สังคมไทยสมัยบุพกาลกับความคิดเรื่องความเสมอภาคในหมู่เครือญาติ

ยังมีข้อถกเถียงกันอยู่มาก ในเรื่องความเป็นมาของอดีตอันไกลโพ้นในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยปัจจุบันหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ที่ค้นพบก็ให้เพียงภาพกว้างๆ เป็นสมมติฐานขั้นต้นว่า ดินแดนในอดีตกองเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะสรุปในรายละเอียดได้

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่มีข้อมูลปฐมภูมิที่จะชี้ชัดว่า สังคมไทยในสมัยบุพกาลเป็นอย่างไร แต่จากการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ เช่น เซกส์, ฮอลล์, เสฐียรโกเศศ, โรแบร์ แลงกา³ ก็ได้ให้สมมติฐานที่สอดคล้องต้องกันในหลาย ๆ ประเด็น หากสมมติฐานที่เป็นจริงเราก็อาจจะวิเคราะห์สังคมไทยยุคบุพกาลที่ดำรงอยู่นับพัน ๆ ปี ได้ดังนี้

1) วิธีการผลิตในสังคมไทย เกี่ยวข้องอยู่กับการเกษตรกรรมที่ยังไม่มีลักษณะทางชนชั้นและมีความพอเพียงในตัวเอง

1.1 ในแง่พลังการผลิต แรงงานในสังคมคือ ชาวไร่ ชาวนา ชาวไร่ชาวนาคือต้องต่อสู้คัดแปลงธรรมชาติสร้างผลผลิต โดยอาศัยแรงงานสัตว์ มีที่ดินและน้ำเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ นอก

จากนั้นชาวไร่ชาวนาสามารถทำการจักสานเครื่องมือเครื่องใช้และทอผ้าขึ้นใช้เอง

1.2 ในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ในสังคมเป็นความสัมพันธ์ตามสายเลือดของเครือญาติ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยเฉพาะที่ดินยังไม่เป็นของกนหนึ่งคนใด หากเป็นบริเวณ (territory) ที่ใช้ร่วมกัน การเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้ยังไม่ปรากฏ การสะสมผลิตและความมั่งคั่ง ยังไม่มี

2) การจัดระเบียบทางสังคมเป็นตามระเบียบการปกครองของเครือญาติ

3) ความเชื่อทางไสยศาสตร์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวที่สำคัญในการแก้ไขหรือป้องกันปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาประจำวัน และปัญหาที่คาดการณ์ไว้ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีลักษณะครอบคลุมกว้างขวาง เช่น ผีฟ้า ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากคนแต่ละรุ่นเป็นการปฏิบัติในรูปของประเพณี และพิธีการต่าง ๆ

ลักษณะสังคมไทยยุคบุกพาดคังกล่าว ช้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจแบบทำเองใช้เอง ไม่มีการแบ่งงานกันทำตกอยู่ใต้ความไม่แน่นอนของธรรมชาติ มีที่ดินเป็นของกลาง และอยู่รวมกันในหมู่เครือญาติ ยังไม่มีลำดับชั้นไม่มีชนชั้น ความกตัญญูของคนในสังคมยุคบุกพาดของไทย จึงเป็นความกตัญญูต่อความเสมอภาคในหมู่เครือญาติ และเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์

2. สังคมไทยสมัยรวมตัวเป็นอาณาจักร :

ความคิดเจ้าขุนมูลนายในลักษณะจิตสำนึกปลอมแปลง

ปัจจุบันการถกเถียงเรื่องต้นกำเนิดของชนชาติไทยดูเหมือนจะยุติลงในประเด็นหนึ่งแล้วคือ หลักฐานทางฝ่ายจีนมีน้ำหนักแน่ชัดแล้วว่า ชนชาติที่เป็นผู้ปกครองอาณาจักรน่านเจ้าในสมัยโบราณนั้นมีใช้ชนชาติไทย ดังนั้นข้อเสนอที่ว่า ชนชาติไทยเคยปกครองดินแดนส่วนใหญ่ของจีนแถบภูเขาฮัลไต ดังที่เคยรู้จักกันมานั้นจึงไม่เป็นความจริงอีกต่อไป⁴

อย่างไรก็ตามการถกเถียงยังคงมีอยู่ใน 2 ประเด็น คือชนชาติไทยค่อย ๆ เคลื่อนย้ายลงมาจากแถบกวางซีและยูนนานทางตอนใต้ของจีน หรือชนชาติไทยอยู่ในแหลมทองดินแดนที่เป็นประเทศไทยนี้มานานแล้ว

จิตร ภูมิศักดิ์ และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ⁵ เป็นตัวอย่างของนักคิดไทยที่พยายามเสนอหลักฐานว่าชนชาติไทยเคยอยู่ทางใต้ของจีน และค่อย ๆ เคลื่อนย้ายลงมาสู่แหลมทอง จนสามารถเบียดขับอิทธิพลดั้งเดิมของมอญ-เขมรออกไปจากดินแดนนี้ และตั้งอาณาจักรของชนชาติไทยขึ้นมาได้

ขณะเดียวกัน สวรรค์ รังสฤษดิ์ และศรีศักดิ์ วัลลิโภคม⁶ เป็นตัวอย่างของผู้วิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดข้างต้น เรื่องการเกาะกลุ่ม “ชนชาติไทย” ว่ามุ่งอีกเรื่องสายเลือดมากเกินไปโดยไม่เห็นความสำคัญของการผสมปนเประหว่างคนในท้องถิ่นต่างเผ่าพันธุ์ และการดำรงอยู่ของแคว้นต่าง ๆ นักคิด

ทั้ง 2 ท่านนี้เชื่อว่า หากได้มีการศึกษากันคว่ำ
หลักฐานต่าง ๆ กันต่อไป ข้อสันนิษฐานที่ว่า คน
ไทยก็คือน่าพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในแหลมทองนี้
มานานแล้วก็จะปรากฏให้เห็นชัดเจนนยิ่งขึ้น

แม้จะยังไม่สามารถสรุปได้ว่า แนวความคิด
ใดถูกต้องกว่ากัน แต่แนวความคิดทั้งสองก็ให้
ประโยชน์กับผู้เขียน ในแง่ที่เบ็ดที่ชนะผู้เขียนให้
กว้างขวางขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการศึกษา
เรื่องความเป็นมาของระบบความคิดแบบ เจ้าขุน-
มูลนายของไทย

ก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาความเป็นมา ของสังคม
ไทยในช่วงตอนที่มีการรวมตัวเป็นอาณาจักร ผู้
เขียนขอเรียนให้ผู้อ่านทราบว่า เนื่องด้วยเวลาและ
โอกาสอันจำกัด ทำให้ผู้เขียนไม่สามารถตรวจสอบ
หลักฐานทางโบราณคดี มานุษยวิทยาและอื่นๆ ได้
คงมีแต่ตำนานซึ่งผู้เขียนสนใจมาก เพราะได้แรง
บันดาลใจสำคัญจากงานของจิตร ภูมิศักดิ์ และชาญวิทย์
เกษมศรีวิ⁷ พร้อมทั้งเห็นด้วยกับนาฏวิภา ชลิตา-
นนท์ ที่กล่าวถึงความสำคัญของตำนานในหนังสือ
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ว่า

ตำนานจะให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอิทธิพลของ
ศาสนาต่ออาณาจักร ต่อสังคม ต่อความคิด
ต่อระเบียบวิถีการดำรงชีวิต ของคนในยุค
สมัยนั้น ตำนานจะแสดงถึงอิทธิพลของ
ศาสนาที่เข้าไปมีส่วนกำหนดแนวความคิด
ของประชาชนและทฤษฎีการปกครอง.....
ตลอดจนสภาพการเมือง การปกครอง
เศรษฐกิจและสังคม แม้สิ่งเหล่านี้จะมีได้
บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยตรง แต่
ผู้ศึกษาตำนานสมัยหลังก็อาจจะค้นพบข้อ
เท็จจริงซึ่งแฝงเร้นอยู่ได้ หากมีการศึกษา

อย่างจริงจังและถี่ถ้วน ดังมีปรากฏว่ามีการ
วิเริ่มศึกษาประวัติศาสตร์สังคมเกี่ยวกับการ
ตั้งหลักแหล่งของชุมชน การวิวัฒนาการ
ของสังคม....ในสมัยก่อนมีการบันทึกตำนาน
ย้อนกลับไปในอดีตได้ไกลมากกว่าที่เข้าใจ
กัน ความมีমনของประวัติศาสตร์ก่อน
สมัยสุโขทัยอาจเริ่มกระจ่างชัดและเป็นจริง
หากมีการสนใจที่จะนำตำนานมาศึกษาประ-
กอบหลักฐานทางโบราณคดี มานุษยวิทยา
และอื่น ๆ อย่างกว้างขวางโดยละทิ้งคติที่
เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพนิยายใน
ตำนานเสีย....⁸

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงขอศึกษาสภาพสังคมไทย
สมัยแรกเริ่มเป็นแว่นแคว้น อาณาจักรหรือก่อน
หน้าจะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจากเนื้อ
หาของตำนานโดยจะพยายาม “สกัด” เอาใจความ
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสภาพสังคมที่เอ่ยถึงในตำนาน
ออกจากเรื่องอิทธิฤทธิ์และเทพนิยายต่าง ๆ ด้วยวิธี
การแห่งทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์ในการคัด
เลือกและตีความข้อมูล

แม้ระบบความคิดที่ยึดถือในเรื่องความเสมอ
ภาคในหมู่เครือญาติ และไสยศาสตร์จะครอบคลุม
สังคมแต่ครั้งบุพกาลของไทย ระบบความคิด
ดังกล่าวก็ไม่อาจเหนี่ยวรั้งการเปลี่ยนแปลงลักษณะ
การดำเนินชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปคาม
ความก้าวหน้าทางการผลิตของสังคมได้ ตาม
ตำนานสิงหนวัติกุมารและพงศาวดารโยนกระบุว่า
เมื่อสมัยต้นพุทธกาล บัญเจ้าลาวจก หัวหน้าพวก
ละว้า คือผู้ครอบครองขอบ (หรือจก) ซึ่งในขณะ
นั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมือการผลิตที่ก้าวหน้าในการ
ทำไร่ทำนา จำนวน 500 เล่มนั้น⁹ หากเป็นจริง

ย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้ครอบครองเครื่องมือการผลิตที่ก้าวหน้าในขณะนั้นได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจในการปกครองแล้ว เรื่องนี้อธิบายได้ว่า ปู่เจ้าลาวจกคงได้สะสมความมั่งคั่งจากความสามารถในการสร้างจอบแจกจ่ายให้ผู้คนไปทำไร่ทำนา จนกระทั่งตนเองไม่ต้องไปทำไร่ทำนาเหมือนคนอื่นๆ และสามารถก้าวขึ้นมาเป็นหัวหน้าพลละว่าได้ในที่สุด¹⁰ และแสดงให้เห็นด้วยว่าสังคมบุพกาลที่มีความเสมอภาคได้ผันแปรไปสู่สังคมที่มีหัวหน้าเผ่าชนอันเป็นลักษณะเริ่มต้นของสังคมที่ซับซ้อนแล้ว

ตามพงศาวดารลานช้างก็ชี้ให้เห็นกันว่า ชุนบุลม (ชุนบรมมหาราชาราช) ปฐมกษัตริย์แห่งไทยลานช้างได้ครอบครองปัจจัยการผลิตมากมายรวมทั้งควบคุมช่างฝีมือ ผู้สร้างทำเครื่องมือการผลิตต่างๆ ทั้งความค่อนหนึ่งจากพงศาวดารลานช้างว่า

ชุนค่ายถือเสียมลงมา ชุนยี่ให้ถือทำด้อมีดมา ชุนอันให้ถือขวานถือแอกลงมา ชุนคำให้ถือ ไร่ถือเบ็ดลงมามวล...ตามหลังชุนบุลมราชาแล ส่วนพิศุภกรรมจึงบอกคุณ (วีร) อันเช่น (ทำ, สร้าง) พ้า มีด จก (จอบ) เสียม เครื่องเวียงการ (ทำกร) ช้างเข่าทั้งมวล เล่าบอกคุณอันทำทุกทอผ้าฝ้ายแพร เช่น (บน) ฝ้ายค้ายไหมทั้งมวล อันควรรุ่งควรรินทั้งมวลแล¹¹

นอกจากนี้ ผู้เป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตยังมีอำนาจปกครองเหนือผู้คนในสังคม โดยการควบคุมกำลังคน คนในสังคมต้องส่งส่วยให้ผู้ปกครอง และผู้ปกครองมีกำลังอาวุธที่จะปราบปรามผู้คนหรือแย่งชิงกำลังคนจากสังคมอื่น ๆ ทั้ง

ความปรากฏในพงศาวดารและตำนานต่าง ๆ คือ หนังสือโบราณชื่อของไทยอาหมตอน 2 กล่าวไว้ว่า แดงคอน (พระอินทร์) ได้ส่งให้ขุนลุงชุนไลลงมาปกครองเมืองมนุษย์ และแดงคอนได้กล่าวกับขุนลุงชุนไล ความค่อนหนึ่งว่า

เราให้คาบแก่เจ้า คนทั้งเมืองก็กราบไหว้เจ้า เจ้าต้องเอาใจใส่ปกครองบ้านเมืองเสมอ... เจ้าต้องปกครองบ้านเมืองด้วยความเฉียบขาด เมื่อคนในเมืองล่วงเสียด่วยประจำบีแก่เจ้า ให้แบ่งเอาเท่า ๆ กัน เมืองใดเมืองค่า (โลก) ก็จะไม่เสียด่วยไปจากเจ้า ให้เจ้าเรียกส่วยจากคนทั้งหลาย....ให้กลองแก่เจ้าคู่หนึ่ง หากเมื่อรบพุ่งกับเมืองใดให้ตีกลองบอกเรา หรือเมืองใดมารบกับเจ้าก็จงทำอย่างเดียวกัน แล้วเจ้าจะได้แพ้¹² (ความหมายขณะนั้นคือชนะ)

พงศาวดารลานช้างกล่าวถึงแถบหลวงให้ชุนบุลมมาเป็นใหญ่ในโลกมนุษย์ พร้อมด้วยผู้ถือศาสตราวุธต่าง ๆ มากมาย เช่น

ให้ช้างงาแดงกอดลงมาทั้งกอง....ง้าวนับทั้งดาว (คาบ) ขางกร และคาบเหล็ก พวน (เขือก) ผักหงายทั้งง้าวปายชายค้ำมาศทั้งเก็บ (ไร่) และ คาบฝึกคำ ทั้ง คันธนู กับ แล่ง หอกละมั่ง...ให้ชุนกานลงมาถือ รด้า ให้ชุนคองลงข้างถือง้าวให้ชุนเมืองลงมาถือ ดาวขางกร ให้ชุนทอยเสา (เล่า) ลงถือคาบ ผักหวายให้ชุนแนวลงถือง้าวปลายไซย ให้ชุนพิงถือ เก็บ ผักคำ ให้ชุนพลลงถือ มุก (แล่งธนู, หน้าไม้ ?) คันคำ ให้ชุนพาลลงถือธนู...มาตามหลังชุนบุลมราชาแล¹³

จะเห็นได้ว่า การควบคุมกำลังคนและการใช้เครื่องมือต่างๆ ในการควบคุมคนได้สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนขึ้นในสังคมระหว่างผู้ที่ครอบครองปัจจัยการผลิตและผู้ที่ไม่มียปัจจัยการผลิต ลักษณะทางชนชั้นที่เกิดขึ้นจึงเป็นลักษณะเจ้าขุนมูลนายในยุคเริ่มแรก¹⁴

ในขณะเดียวกัน ความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายก็ปรากฏขึ้นคงจะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างการเป็น “ไท” เป็น “ไพร่” เป็น “ข้า” หรือเป็นชนชาติที่ต่างกันตามกำเนิด ทั้งความตอนหนึ่งในพงศาวดารลานช้างดังนี้

เมื่อนั้นพระยาแก่นจึงให้เอา (ปล่างเซ็ง, ชุนเหล็ก, ชุนคาน) ลงมาส่งทั้งให้ควาย เขาสุ่แก่เขา จึงเอากันลงมาตั้งอยู่ที่นาอ้อย อ้อยหนูหน้แล แต่้นั้นเขาจึงเอาควายนั้น เข็ดนากัน นานประมาณ 3 ปี ควายเขาก็ตายเสีย เขาละซากควายเสียที่นาอ้อยอ้อย หนูหน้แลอ้อยบ่บานเท่าใด เครื่องหมากน้ำ (น้ำเต้า) ก็เกิดคอกอสุคัง (รูจุมก) ควายตัว คายนั้นออกยาวมาแล้วก็ออกเป็นหมากน้ำ เต้าปุง (ใหญ่) 3 หน่วยแล หน่วยนั้นใหญ่ ประมาณเท่าสิ้นข้าว (ยัง) ปลูกนั้น เมื่อเครื่องหมากน้ำนั้นแก่แล้ว คนทั้งหลายก็เกิด มาอาศัยซึ่งหมากน้ำ.....ยามนั้นปล่างเซ็งจึง เสาเหล็กชี่ แคงชี่ (เจาะไช) หมากน้ำนั้น คนทั้งหลายจึงบ่เบียดกัน ออกมาทางซุ่ซันนั้น ออกมาทางซุ่ซันนั้นกับเบียดคับคั่งกัน ชุนคาน จึงเอาตัวไปสี่ซุ่ ให้เป็นซุ่แควนใหญ่แควน กว้าง คนทั้งหลายก็ล้ไหลออกมานานประมาณ 3 วัน 3 คืน จึงหมดหน้แล คนทั้งหลายฝูงออกมาทางซุ่ซันนั้นแบ่งเป็น 2 หมู่ ๆ

หนึ่งเรียกชื่อ ไทยลม หมู่หนึ่งเรียกชื่อไทยดี ผู้ออกจากซุ่ซันนั้นแบ่งออกเป็น 3 หมู่ หมู่หนึ่งเรียกชื่อไทยเลิง หมู่หนึ่งเรียกชื่อไทยตอ หมู่หนึ่งเรียกชื่อไทยขวาง แล

แต่้นั้นคนทั้งหลายฝูงเกิดมาในน้ำ เต้า ฝูงออกจากซุ่ซันนั้นเป็นไท ฝูงออกจากซุ่ซันนั้นเป็นข้า คนฝูงนั้นล้วนเป็นซ้อยเป็นไพร่เขาเจ้าขุนทั้งสาม ((ปล่างเซ็ง, ชุนเหล็ก, ชุนคาน) นั้น แลเมื่อนั้นคนเผ่าพวกมามาก หนัก มากอย่างทราหลายอย่างนำ.....¹⁵

ความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายได้พัฒนาเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการปฏิบัติในค่านต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การปฏิบัติทางเศรษฐกิจซึ่งเคิมทวีชีพยสินตั้งของเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ถือเป็นของกลางในสังคมบุพกาลได้เปลี่ยน มาเป็นการครอบครองปัจจัยการผลิตโดยคนหนึ่งคนใด และทำให้คน ๆ นั้นสามารถสะสมความมั่งคั่งจากแรงงานของผู้คนในสังคมได้ ผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตสามารถควบคุมผู้คนในแคว้นแคว้นได้ด้วยกำลังอาวุธ และมีความพยายามที่จะถ่ายทอดความคิดให้ผู้คนโดยทั่วไปยอมรับว่าเป็นเพราะกำเนิดของคนไม่เท่าเทียม ผู้คนจึงต้องมีหัวหน้าต้องยอมรับหัวหน้าและต้องยอมรับสถานภาพการเป็นบริวารที่ตนพึงมีต่อหัวหน้า การยอมรับความคิดเกี่ยวกับกำเนิดที่ไม่เท่าเทียมกันของผู้คน ต้องมีผู้ปกครอง มีผู้ยึดถือปกครองจึงเกิดขึ้น มาจากการแยกมนุษย์ส่วนใหญ่ออกจากปัจจัยการผลิตที่เคยมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ในฐานะเป็นสิ่งของกลางไปสู่การผูกขาดครอบครองปัจจัยการผลิตโดยคนใดคนหนึ่งด้วยตัวกำเนิดอาวุธและการเป็นผู้รู้

ทางไสยศาสตร์ สภาวะแปลกแยก (alienation) เริ่มแรกเช่นนี้ คือที่มาของความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่เชื่อดื้อในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ตามกำเนิด ความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายเป็นความคิดที่แปลกปลอมของชีวิตมนุษย์และสังคมซึ่ง

ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมบุพกาลที่ดำรงอยู่มานานนับเป็นพัน ๆ ปี และความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายก็เป็นความคิดดั้งเดิมของคนไทย ก่อนหน้าอารยธรรมอินเดีย เช่น พุทธศาสนาจะแผ่ขยายสู่สังคมไทย

3. สังคมไทยสมัยอาณาจักรพุทธศาสนา : จุดเริ่มความคิดเจ้าขุนมูลนายในลักษณะแก้ต่าง

เมื่อการสะสมปัจจัยการผลิต เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ การเก็บส่วย การสะสมความมั่งคั่ง และความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่เน้นความแตกต่างในเรื่องชาติกำเนิด ได้ก่อให้เกิดผู้ปกครองและแว่นแคว้นต่าง ๆ ขึ้นมา ดังเช่น ปู่เจ้าลาวจกของพวกละว้า ชุนสูงชุนโลงของพวกไทยใหญ่ และชุนบุตมของพวกไทยล้านช้าง ตำนานต่าง ๆ ของไทยชี้ให้เห็นด้วยว่า ยังมีผู้ปกครองไทยกลุ่มอื่น ๆ สถาปนาแว่นแคว้นขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปซึ่งสรุปได้ดังนี้

ก. การเคลื่อนย้ายมาตั้งหลักแหล่งแบบ "สร้างบ้านแปงเมือง" ในที่ราบลุ่มและสามารถทำสงครามเอาชนะ หรือกลืนกลายพวกไทยพื้นเมืองได้ เช่น สิงหนวัติกุมารสร้างอาณาจักรโยนกนาคนันธุ์ปกครองพวกมอญอยู่ได้อำนาจ และระบบชนะพวกขอม

ข. การเป็นแหล่งคึกคักท่ามาค้าขายกับอาณาจักรต่าง ๆ จนชุมชนเล็ก ๆ ขยายตัวขึ้นเป็นแว่นแคว้นและได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ เช่น กำเนิดของอาณาจักรทราวดี เมืองลพบุรี หรือการสร้างเมืองสวรรค์โลกของ "บา" ธรรมรัตน์, "ฤาษี" วาสุเทพ สร้างเมืองหริภุญชัย, "ปะขาว" สร้างเมืองนครศรีธรรมราช

กำเนิดของแว่นแคว้นไทยทั้ง 2 กรณีนี้มีข้อนำสังเกตสำคัญคือ พุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาในแหลมทองและเริ่มมีอิทธิพลครอบคลุมผู้คนในแถบ

นั้นนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา รายละเอียดของเรื่องนี้ มีดังนี้

3.1 อาณาจักรไทยในลานนา

เมื่อไทยกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของสิงหนวัติกุมาร เคลื่อนย้ายจากบริเวณตอนใต้ของจีนลงมา "สร้างบ้านแปงเมือง" บริเวณตอนเหนือของไทย ไทยกลุ่มนี้ก็เริ่มนับถือพุทธศาสนาแล้วแต่ครั้งพระพันธติ ลูกสิงหนวัติ ช่วง พ.ศ. 532-561¹⁶ และเป็นพุทธศาสนาในแบบ "มหาสังฆิกะ"¹⁷ ที่ต่อมาพัฒนาเป็นพุทธมหายานในอินเดียและจีน พุทธศาสนาแบบ "มหาสังฆิกะ" ส่งเสริมอำนาจผู้ปกครองให้เป็นพุทธราชา ส่วนประชาชนและข้าราชการชั้นต่ำต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ปกครอง

การเป็น "พุทธราชา" แสดงออกโดยอำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ ซึ่งเป็นทั้งผู้ปกครองผู้สั่งสอน

ธรรม และผู้นำปฏิบัติธรรมะ จนมีความเชื่อกันว่า เมื่อผู้ปกครองสามารถปกครองโดยตั้งอยู่ในธรรมแห่งพุทธศาสนาแล้ว บ้านเมืองก็จะร่มเย็นเป็นสุขและมีอำนาจขยายออกไป แต่เมื่อผู้ปกครองไม่ใส่ใจที่จะปฏิบัติธรรม บ้านเมืองก็จะถึงกาลพิณาศล่มจม

การเป็นพุทธราชาของแคว้นแคว้น ไทยดำนานาแห่งโยนกนาคพันธ์ดำเนินต่อกันเรื่อยมานับตั้งแต่ พ.ศ. 430-1558 ก็สูญพิณาศลง ชุนพันนาและนายบ้านทั้งหลายที่อยู่ในฐานะ “ไพร่” และอยู่นอกเมืองก็ปรึกษาหารือกันตั้งบ้านเมืองขึ้นใหม่ โดยเลือกเอาขุนคลัง “โทชกแก่” หรือหัวหน้าหมู่บ้านบ้านบุมขึ้นเป็นผู้ปกครอง และเมืองที่ตั้งใหม่ก็เรียก เวียงปรึกษา การปกครอง “เวียงปรึกษา” ของ “ไพร่” กระทำติดต่อกันเรื่อยมาควบคู่กับการนับถือพุทธศานานับตั้งแต่ พ.ศ. 1558-1651 รวม 93 ปี¹⁸

การที่ “ไพร่” มีโอกาสปกครองกันอย่างค่อนเนื่องโดยไม่มีชนชั้นผู้ปกครองซึ่งกุมบังจายการผลิตเสมือนเมื่อสังคมบุพกาลซึ่งให้เห็นว่า “ชนชั้นผู้ปกครอง” นั้นเป็น “ส่วนเกิน” ของสังคมอย่างแท้จริง แม้ไม่มี “ชนชั้นผู้ปกครอง” มนุษย์ในสังคมก็สามารถอยู่กันได้อย่างเสมอภาคภายใต้การปกครองตนเองถึง 93 ปี

อย่างไรก็ตาม การที่ “ไพร่” ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาที่ผู้ปกครองเลือกนำมาใช้ ทำให้ไพร่ไม่มีความเป็นตัวของตัวเองดังเช่นที่ผู้คนในสังคมบุพกาลเคยมี นอกจากนั้นอำนาจพุทธศาสนาซึ่งสามารถชี้ความแตกต่างในเรื่องชาติกำเนิดได้มีเหตุผลมากกว่าความกิดทางไสยศาสตร์

ได้ซึมซาบอยู่ในความรู้สึกของ “ไพร่” เสียแล้ว และทำให้ “ไพร่” ไม่สามารถดำรงสังคมของตนเองไว้ได้

สังคมเจ้าขุนมูลนายได้ทวงกลับมามากและได้ปรากฏสืบต่อมาจนตลอดสมัยประวัติศาสตร์ดำนานาไทย เมื่อชาวเวียงปรึกษาต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระยาหลวงจักรราชลูกหลานปู่เจ้าลาวจก หัวหน้ามิถิกขุหรือพวกมอญ-ละว้า บรรพบุรุษไทยดั้งเดิมที่อยู่ร่วมกับไทย กลุ่มสิงหนวัติมานับพันปี พระยาหลวงจักรราช ได้ขยายอำนาจมาครอบงำชาวเวียงปรึกษารวมทั้งสามารถตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นที่เชียงใหม่ เรียกว่า อาณาจักรเงินยางเชียงแสน ด้วยอำนาจของพระยาหลวงจักรราช จึงทำให้ชาวเวียงปรึกษาจำต้องยอมรับการเป็น “พุทธราชา” ของพระองค์ ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในตำนานเมืองเงินยางเชียงแสนว่า “หลวงจักรราชพิจารณาคุณ.....แล้วก็รู้ด้วยปัญญาว่า ศาสนาแห่งพระพุทเจ้าจะต้องตกอยู่ในเมืองยวน (โยนกประเทศ) จึง...พร้อมด้วยบริวาร.....ลงไปเป็นท้าวพระยา....จะได้ยกยอพระศาสนา....(หลวงจักรราชจึงเสด็จมายังเวียงปรึกษา).....เรื่องราวประกาศว่า ‘คุณพระทั้งหลายเราจะมาเป็นพระยาแก่ท่านทั้งหลาย เพื่อจะได้สั่งสอนท่านทั้งหลายให้รู้ทำนบท่านอบคือธรรม’ คนทั้งหลายก็รับคำสารุ สารุ”¹⁹

กษัตริย์วงศ์เงินยางเชียงแสนลูกหลานปู่เจ้าลาวจก สิงหนวัติกุมาร และพระยาหลวงจักรราชได้ปกครองดำนานาไทยด้วยระบบเจ้าขุนมูลนายแบบ “พุทธราชา” สืบต่อมาจนถึงพระเจ้ามังรายผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ ท่ามกลางอิทธิพลของพุทธมหายานแห่งแคว้นแคว้นพุกาม พุทธหินยานแห่งอาณาจักร

หริภุญชัยและลพบุรี เทวราชาแห่งอาณาจักรขอม และพุทธลังกาวงศ์แห่งอาณาจักรสุโขทัย²⁰

การเป็น “พุทธราชา” มีลักษณะเด่นชัดมาก ในสมัยพระเจ้ามังราย เมื่อทรงสามารถปราบปราม และรวบรวมแว่นแคว้นต่าง ๆ ในแถบลานนาได้ทั้งหมด รวมทั้งอาณาจักรหริภุญชัยในสมัยกษัตริย์ที่ชื่อยิปาคัย²¹ การที่พระเจ้ามังรายยกทัพไปปราบปรามแว่นแคว้นต่าง ๆ ก็ด้วยเหตุที่ว่า ท้าวพระยาแห่งแว่นแคว้นต่าง ๆ มักจะขัดแย้งแย่งชิงกันอยู่เสมอ พระเจ้ามังรายต้องการให้แว่นแคว้นต่าง ๆ ประองคองกัน และหนทางที่จะประองคองกันได้ดีก็โดยพระองค์ต้องยกทัพไปปราบแว่นแคว้นเหล่านั้นให้เข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจ เพื่อพระองค์จะได้ใช้อำนาจแห่ง “พุทธราชา” ปกครองแว่นแคว้นทั้งหลายให้อยู่ในความสงบ ประชาชนชาวลานนาจะได้พ้นทุกข์จากภัยสงคราม ระหว่างแว่นแคว้น ความคั่งนี้ปรากฏอยู่ในพงศาวดารเชียงใหม่ ว่า

พระเจ้ามังรายทรงเห็นว่า ท้าวพระยาอันอยู่ในประเทศที่ใกล้อาณาเขตพระองค์ต่างวิวาทแย่งชิงดินแดน (territory-เชียง) ไม่ประองคองกัน เป็นเหตุให้ราษฎรได้รับความทุกข์เคียดร้อน ทรงคำนึงว่า บ้านเมืองอันใดมีผู้เป็นใหญ่หลายคน เป็นทุกข์แก่ไพร่ไทหนัก อนึ่งมีความตึงกา (ระแวง) แก่กันมากนัก ไม่สามัคคีเป็นที่เรียบร้อย ท้าวพระยาเหล่านั้นก็เป็นเชื้อพระญาติวงศ์ พงศาสืบมาแต่พระเจ้าลจจรัลราชด้วยกัน ควรจะปราบปรามให้เข้ามารวมเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้เป็นผาสุกแก่ราษฎร

ไปในภายภาคหน้าเนื่องด้วยทรงดำริเห็นคั่งนี้จึงได้แต่งตั้งทัพไปปราบปราม²²

การเป็น “พุทธราชา” ของพระเจ้ามังราย จึงแสดงให้เห็นว่า พระเจ้ามังรายต้องการให้ผู้คนในลานนาไทยสามัคคีกัน แต่เป็นการสามัคคีกันภายใต้การรวมศูนย์อำนาจแห่งความยิ่งใหญ่ของพระเจ้ามังราย ความสำเร็จของพระเจ้ามังรายในการรวบรวมแว่นแคว้นที่กระจัดกระจาย (ยกเว้นพะเยาภายใต้การปกครองของพระยาจำเมืองพระสหายของพระเจ้ามังราย)²³ นอกจากจะอยู่ความที่สามารถของพระองค์เองแล้ว บัจจุบันฐานอีกอย่างหนึ่งของลานนาไทยสมัยนั้นก็คือ ความกึกกือความเชื่อแบบเจ้าขุนมูลนายของคนไทยแห่งลานนาที่สืบต่อกันมาแต่ครั้งสันตยุคบุพกาล ความกึกกือแบบเจ้าขุนมูลนายจึงเป็นพื้นฐานรองรับที่ดียิ่งต่อการขยายอำนาจของพระเจ้ามังราย

ระบบความกึกกือแบบเจ้าขุนมูลนายมีลักษณะที่ชัดเจนอย่างยิ่งในสมัยพระเจ้ามังราย ดังจะเห็นได้จากเนื้อความตามกฎหมายพระเจ้ามังราย หรือ มังรายราชศาสตร์ ซึ่งได้ตราขึ้นเมื่อสร้างเมืองเชียงใหม่เสร็จแล้ว ประมาณ พ.ศ. 1835²⁴

กฎหมายฉบับนี้มีลักษณะแบบเดียวกับ “ธัมมสังคณี” หรือ “คัมภีร์ธรรมศาสตร์” ของมอญ²⁵ อันเป็นผลมาจากการผสมผสานความคิดและวิถีความเป็นอยู่ระหว่าง “ไทเมือง” แห่งลานนาเข้ากับ “มอญ-ละว้า”²⁶ มานับพันปี

ตามกฎหมายมังรายราชศาสตร์ คนในสังคมลานนาแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นเจ้าขุนมูลนาย และชนชั้นไพร่, ทาส กษัตริย์เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญ เช่น ที่ดิน กษัตริย์เป็นผู้

มอบที่ดินให้เสนาอำมาตย์ใช้ประโยชน์ เรียกว่า “นาที่เขาชุม” และถือศักดินาคำนวณที่ดินแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์²⁷

ทางด้านการเมืองการปกครอง กฎหมายฉบับนี้กระชับไว้อย่างชัดเจนว่า โพรต้องอยู่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนายดังความว่า “โพรสิบคน ให้นายผู้หนึ่ง ช่มกว่านผู้หนึ่ง ทำหน้าที่เป็นผู้คิด คือบ่าวประกาศเรื่องงานการประจำนายสิบทุกคน”²⁸ และ “นายสิบ 5 คน ให้นายห้าสิบผู้หนึ่ง ....นายห้าสิบ 2 คน ให้นายร้อยผู้หนึ่งนายร้อย 10 คน ให้มีเจ้าพันผู้หนึ่ง เจ้าพัน 10 คน ให้มีเจ้าหมื่นผู้หนึ่ง เจ้าหมื่น 10 คน ให้มีเจ้าแสนผู้หนึ่ง”²⁹ และเจ้านาย “ระดับสูง” ผู้ปกครองผู้คนในสังกัด “เพื่อมิให้ชักเคืองใจพระเจ้าแผ่นดิน”³⁰

ทางด้านวัฒนธรรมเจ้า และข้ามีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน มรรยาทในสังคมมักเกี่ยวข้องกับเรื่อง “ที่สูง” ตามลำดับชั้น เช่น ในการเดินหนึ่ง หรือนอน ให้นายม้านักนายช้างผู้มียศสูงกว่าให้พลเดินเท้าหลังนายม้า คนธรรมดาหลังพลเดินเท้า ให้ออกบ้านหลังนายบ้าน คนหาบหลังหาบของบ่าวขุน”³¹ นอกจากนี้พุทธศาสนาและไสยศาสตร์ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างมาก โดยเฉพาะในหมู่เจ้า กล่าวคือ พุทธศาสนาที่แท้จริงกลับไม่ปรากฏ คงปรากฏแต่พุทธศาสนา ที่ผูกติดกับพิธีการทางไสยศาสตร์ เช่น การบนบานศาลกล่าว, การทำนายฝัน, ดวงสังหรณ์การศุภฤกษ์ศุภยาม³² เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อแผ่ขยายอำนาจบารมี ของผู้ปกครองให้มากขึ้น

การปฏิบัติทางสังคมกันต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน ในกฎหมายพระเจ้ามังราย

นี้ชี้ให้เห็นว่า ความคิดเรื่องความแตกต่างของผู้คน ระหว่างการเป็น “เจ้า” เป็น “นาย” และการเป็น “โพร” และ “ข้า” ก็ต้องจงรักภักดี และทำงานให้กับ “เจ้านาย” ส่วน “เจ้านาย” ทำหน้าที่คุ้มครองสังกัดโพร ผู้ขาดการมีบทบาททางการเมืองและอาศัยพุทธศาสนา และพิธีการทางไสยศาสตร์เป็นเครื่องมือผูกมัดใจประชาชน ให้จงรักภักดีต่อผู้ปกครอง

ผู้ปกครองได้อาศัยหลักการ แห่งพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงเรื่อง กรรม ขึ้นมาให้เกิดผลสร้างความชอบธรรมในการกำหนดฐานะ ภาระหน้าที่ และการจัดลำดับชั้นของผู้คนในสังคมตามกำเนิด โดยไม่คำนึงถึงหลักการอื่น ๆ เช่นเรื่อง ความทุกข์ ความไม่จริงยั่งยืน ความไม่เที่ยงทน การจัดลำดับชั้นของผู้คนในสังคม โดยอาศัยหลักการเรื่องกรรม แห่งพุทธศาสนา จึงเป็นการเลือกใช้หลักการแห่งพุทธศาสนา ขึ้นมาอธิบายสภาพสังคมอย่างมีคติ (selective bias) ซึ่งถือได้ว่าชนชั้นผู้ปกครอง มีความคิด และพยายามแก้ต่างให้ลักษณะเจ้าขุนมูลนายที่ดำรงอยู่ ซึ่งแตกต่างไปจากการพยายามอธิบายความแตกต่างของผู้คนด้วยเรื่องกำเนิด ซึ่งถือเป็นเรื่องจิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่มีแต่เดิม ข้อสันนิษฐานเช่นนี้ เห็นได้อีกจากความเป็นมาของอาณาจักรลพบุรี

3.3 อาณาจักรลพบุรี

งานวิจัยของสายชด วรรณรัตน์ ชี้ให้เห็นว่า กำเนิดเริ่มแรกของเมืองละโว้ เกิดมาจากการสร้างเมืองของพระยาภาณุวรลักษิคราช ผู้ครองเมืองนครปฐม (พ.ศ. 1002) ละโว้ได้กลายเป็นศูนย์กลาง

แห่งพุทธศาสนาที่ยาน เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 และสามารถขยายอิทธิพลขึ้นไปถึงทริภุชชัย³³

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณละโว้แต่เก่าก่อน คือพวกละว้าหรือมอญ ทำนาในที่ลุ่มเหมือนไทย ลานนา เศรษฐกิจก็พอเลี้ยงตัวเองได้ แต่ส่วนที่ แยกต่างออกไปคือ ละโว้สามารถติดต่อกับแคว้น แคว้นอื่น ๆ ได้ง่าย เนื่องจากอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี ความ อุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร รวมทั้งการ เป็นแหล่งแร่เหล็ก และการมีเส้นทางคมนาคมที่ สะดวกต่อการติดต่อ จึงยอมทำให้ละโว้กลายเป็น ชุมชนที่รุ่งเรืองด้วยการค้าและกลายเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของแคว้นแคว้นต่าง ๆ ได้โดยง่าย ดังนั้นนอกจากอาชีพทำนาแล้ว ละโว้ยังเป็นแหล่ง ของพ่อค้า ช่างฝีมือต่าง ๆ รวมทั้งช่างเหล็ก³⁴

อย่างไรก็ตาม ชนชั้นในสังคมก็ยังมีลักษณะ เป็น 2 ชนชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นผู้ปกครองที่กุม บัณฑิตการผลิดต่าง ๆ โดยเฉพาะแรงงานคน ถึง ความในตำนานจินกาลมาลินีว่าเมื่อ ฤาษีวาสุเทพ และฤาษีสฤงกทัศน์ สร้างเมืองใหม่ใกล้ฝั่งแม่น้ำพิง แล้วก็เห็นว่าถ้าได้เชื้อสาย พระยาจักรเมืองลพบุรี มาครองก็จักเป็นเกษม ทั้งสองจึงส่งทูตซื้อชะวาระ ะกับบริวาร 500 ไปทูลต่อพระยาจักรในลพบุรี พระยาจักร จึงจัดให้นางจัมมเทวีไปครองเมือง... นางจัมมเทวีมีมหาบบริวารสังละ 500 และพระมหา เถรอันทรงพระไตรภุฏก 500 รูป มหาบบริวารใน ที่นี้ให้แก่พวกช่างต่าง ๆ³⁵ ซึ่งตำนานมูลศาสนา ระบุว่าได้แก่ บัณฑิตหนุ่มช่างสลัก ช่างแก้วแหวน พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง หม่อมหอโหรา หมอยา ช่างเงิน ช่างทอง ช่างเหล็ก ช่างเขียน³⁶

ความตอนนั้นเข้าใจได้ว่า ช่างฝีมือต่าง ๆ ล้วน ตกอยู่ในการควบคุมของผู้ปกครองคือกษัตริย์ ใน ฐานะเป็น "บริวาร" มิได้เป็นเสรีชนที่เป็นไทแก่ ตัวที่จะสามารถเป็นชนชั้นขึ้นมาได้โดยอิสระ ช่าง ฝีมือต่าง ๆ อยู่ในฐานะผู้อยู่ใต้ปกครองเหมือน เช่นชาวนาชาวไร่ทั้งหลาย ซึ่งเป็นประชาชนส่วน ใหญ่ของสังคมละโว้ที่มีพันธะ ต้องขึ้นต่อกษัตริย์ แม้ว่าความจริงเช่นนั้น ยังสืบค้นไม่ได้โดยตรงจาก ตำนานทั้งสอง แต่ข้อสันนิษฐานดังกล่าวก็สามารถ เชื่อมโยงกับความศรัทธาเชื่อของผู้คนในละโว้ซึ่ง จะกล่าวต่อไป

ถ้าหนังสือจามเทวี สะท้อนความเป็นจริงใน ยุคเริ่มแรกสร้างเมืองลำพูนได้จริง ระบบความคิด เจ้าขุนมูลนายแบบเก่าคงได้ปรากฏขึ้นแล้วในสมัย ลพบุรี ถึงแม้เห็นว่าชนชั้นผู้ปกครองได้เลือกใช้ หลัการแห่งพุทธศาสนา ขึ้นมาอธิบายความแตก ต่างระหว่างผู้คน ควบคู่ไปกับการอธิบายด้วยเรื่อง กำเนิด ซึ่งเป็นจิตสำนักปลอมแปลงแบบเจ้าขุน- มูลนาย ข้อความในหนังสือจามเทวี ปรากฏความ ตอนหนึ่งว่า การที่นักบวช 2 รูป (ในตำนานคือ ฤาษี) ได้ขอพระนางจามเทวีจากพระเจ้าลโวราช ไปเป็นผู้ปกครองเพราะเป็น "สุชาติ มีรูปงาม มี คีล มีปรีชา"³⁷ นั่นคือ การที่กษัตริย์ยินดีกระทำ ตามคำของนักบวชด้วยมีระบบความเชื่อตรงกันอยู่ ว่า ผู้มีธรรมมีชาติกำเนิดดีและมีความสามารถเท่า นั้นจึงสมควรได้เป็นผู้ปกครองควบคุมผู้คน

ดังนั้นจิตสำนักปลอมแปลง แบบเจ้าขุนมูล- นายที่มุ่งอธิบายเรื่องกำเนิดไม่เท่าเทียมกัน จึงได้ รับการเสริมแต่งใหม่ด้วยเรื่อง "กรรม" แห่งพุทธ-

ศาสนา ความคิดเจ้าขุนมูลนายแบบนั้นก็คือความคิดแบบแก้ต่างนี่เอง

ในพุทธศตวรรษที่ 16 ละโว้เริ่มอ่อนแอลง เนื่องจากตกเป็นเป้าแ่งซึ่ง ระหว่างกษัตริย์อาณาจักรศรีวิชัยและนครศรีธรรมราช³⁸ ในระหว่างนี้มีอิทธิพลเขมรและความเชื่อใหม่คือลัทธิพราหมณ์ และพุทธมหายานก็เริ่มแผ่เข้ามายังอาณาจักรละโว้ จนกระทั่งพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 กษัตริย์เขมรขึ้นครองราชย์ และขยายอำนาจมาครอบครองละโว้ได้ ประมาณปี พ.ศ. 1500 จากนั้นมาอีก 300 ปี ลัทธิพราหมณ์ และพุทธมหายานก็มีอิทธิพลอย่าง

หนาแน่นในหมู่ผู้ปกครองละโว้ และแว่นแคว้นต่าง ๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา³⁹ เนื่องจากศาสนาทั้งสองเป็นศาสนาที่มุ่งเสริมอำนาจของกษัตริย์ให้เป็น “พุทธราชา” ศาสนาทั้งสองจึงให้ประโยชน์แก่ผู้ปกครองเป็นอย่างยิ่ง ในการควบคุมไพร่พลและราษฎรตามหลักการของระบบเจ้าขุนมูลนาย แบบสมมติเทพ⁴⁰ ซึ่งจะพัฒนาอย่างแข็งแกร่งในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามลัทธิพราหมณ์และพุทธมหายาน ยังไม่มีอิทธิพลเหนือประชาชนในแถบนี้มากนัก เพราะช่วงเวลาที่ศาสนาทั้งสองเข้ามายังสิ้น เมื่อเทียบกับพุทธศาสนาหินยาน

4. สังคมไทยสมัยสุโขทัยตอนต้น : วิภาษวิธีในความคิดเจ้าขุนมูลนายระหว่าง จิตสำนึกปลอมแปลงและการแก้ต่าง

ภายหลังที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 มีอำนาจปกครองเหนือแว่นแคว้นลุ่มน้ำเจ้าพระยา ความคิดสมมติเทพตามลัทธิพราหมณ์ก็ขยายไปทั่ว ครั้นช่วงกลางรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงขึ้นในบริเวณเหนือของลุ่มน้ำเจ้าพระยา การเปลี่ยนแปลงนี้สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายของชนชาติไทยลงมาผสมปนเปกับชนชาติละโว้ มอญ ขอม ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นการผสมผสานระหว่างคนไทยที่เคลื่อนย้ายลงมากับท้องถิ่นก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนใหม่ ๆ เป็นแว่นแคว้นหลายแว่นแคว้นด้วยกัน กล่าวคือนอกจากอาณาจักรทางลานนาไทยแล้วยังมี ศรีวิชัย ลัย สุโขทัย พะเยา สุพรรณภูมิ อโยธยา นครศรีธรรมราช เป็นต้น แว่นแคว้นเหล่านี้พยายามปลีกตัวออกจากอำนาจขอม (เขมร) อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากไม่พอใจในลัทธิ “สมมติเทพ” ของกษัตริย์เขมรที่ขี้อริโคตรร้าย เช่น การเกณฑ์คนไทยไปช่วยกษัตริย์เขมรรบกับพวกจาม ถูกเกณฑ์ไปก่อสร้างถาวรวัตถุ ต้องส่งส่วยให้ผู้ปกครองเขมรที่ลพบุรี

ท่ามกลางความอ่อนแอของอาณาจักรเขมรที่ลพบุรี ศรีวิชัย ลัย-สุโขทัย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เกิดจากการผสมผสาน ระหว่างไทย-มอญ-ไทยใหญ่⁴¹ นำโดยพ่อขุนนาวนำถม และ ลูกชายชื่อขุนผาเมือง ก็สามารถหลุดจากอิทธิพลของเขมรได้ ต่อมาพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นกษัตริย์ไค้ชื่อ

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ.ศ. 1781) และเป็นผู้นำพุทธศาสนาสังคาวงศ์นิกายสรวาสติวาท⁴² จากนครศรีธรรมราชขึ้นมาถือปฏิบัติในสุโขทัย เหตุที่พระองค์ทำเช่นนั้นก็เพราะ ต้องการให้อาณาจักรสุโขทัยเป็นอิสระจากการครอบงำของขอม⁴³ แม้ตัวอักษรที่พยายามประดิษฐ์ขึ้นใหม่ นอกจากนั้น

พุทธศาสนานิกายใหม่ที่นำเข้ามา จะช่วยฉีกประชาชนในแคว้นแคว้น และบริเวณข้างเคียงที่กระจัดกระจายเข้าด้วยกัน ซึ่งจะเห็นชัดเจนในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรไทยแผ่ขยายไปไกล (เช่น ทางตอนใต้ได้สุพรรณภูมิเป็นประเทศราชจึงได้นครศรีธรรมราชด้วย เป็นต้น) ส่วนพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาท ซึ่งคล้ายกับนิกายหินยานมาก แต่มีการบูชาพระพุทธรูปเป็นเทพยดาคคล้ายกับพุทธมหายาน⁴⁴ ก็ถึงสู่วิถีชีวิตจิตสำนึกของประชาชนสุโขทัยอย่างรวดเร็ว

เหตุที่พุทธสรวาสติวาท ลงถึงประชาชนได้รวดเร็ว เพราะนิกายนี้ไม่รังเกียจการเคารพบูชาและพิธีการทางไสยศาสตร์ และลัทธิพราหมณ์⁴⁵ หากพร้อมจะเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังคำที่มีผู้ใช้กันว่า “พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน”⁴⁶ ก็แสดงให้เห็นความจริงข้อนี้ การจาริกของสงฆ์ นิกายนี้ รวบรวมแรงศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพุทธศาสนามาแต่เดิม ก็จะช่วยให้ชาวบ้านต้อนรับการมาของสงฆ์ด้วยดี

นอกจากนี้ การสร้างวัดวาอารามตามธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เดิม ก็เกิดขึ้นอย่างคึกคักอีกครั้งหนึ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ในการเสริมสร้างและถ่ายทอดความรู้ความคิด ตลอดจนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน⁴⁷ เป็นไปได้ว่า “พุทธแบบชาวบ้าน” ได้เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในสมัยนี้ และเริ่มมีบทบาทอย่างค้ำคอเนื่องเรื่อยมา ตลอดสมัยประวัติศาสตร์ไทย

ยิ่งไปกว่านั้น “พุทธแบบชาวบ้าน” ช่วยชักจูง และผูกมัดความรู้สึกรักเกิดของประชาชนใน

แคว้นแคว้น และบริเวณข้างเคียงให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหตุผลคือ ประการแรก ศาสนาเป็นหลักการรวมคนที่มีลักษณะครอบคลุมทั่วไปอย่างกว้างขวาง สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ครอบคลุมกว่าไสยศาสตร์ ที่เป็นความคิดความเชื่อเฉพาะถิ่น⁴⁸ และพอคติศาสนาที่ติดอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของผู้คนเป็นศาสนาที่มีลักษณะพิเศษ คือไม่ทำลายหากอยู่ร่วมกันกับลัทธิความเชื่อเก่า ก็ยังทำให้พุทธศาสนาเป็น “ตัวกลาง” แห่งความคิดของผู้คนในสังคมได้โดยไมยาก ประการที่สอง ความขัดแย้งระหว่างพุทธนิกายต่าง ๆ ในอินเดียก่อให้เกิดพุทธนิกายใหม่ ๆ เช่น พุทธคันถะ, พุทธสรวาสติวาท หรือการปรับตัวของพุทธนิกายดั้งเดิม เช่น พุทธหินยานพัฒนาเป็นพุทธมหาวิหารในลังกา การพัฒนาของพุทธนิกายต่าง ๆ ล้วนดำเนินถึง “บ้านที่เป็นวัดคู่แห่งความคิด” ของชีวิตมนุษย์มากขึ้น เช่น พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้เผยแผ่หลักการของพุทธศาสนาแล้ว ยังควรมีความรู้ความสามารถในด้านอื่น ๆ อีก เช่น การใช้เวชกรรมหรือวิชาการแพทย์ ความรู้ในเครื่องยาหรือสมุนไพรต่าง ๆ การเป็นครูผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาการต่างๆ⁴⁹ ความรู้ความสามารถเฉพาะด้านของพระนอกจากจะช่วยชักจูงให้การเผยแผ่ศาสนาเป็นไปได้ง่าย และผูกมัดความรู้สึกนึกคิดของประชาชนได้มากยิ่งขึ้นแล้ว ขนบธรรมเนียมและพิธีการต่าง ๆ ก็มีลักษณะรวมศูนย์เข้ามาใกล้ชิดกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องการใช้ชีวิตประจำวัน การกินการอยู่ ประเพณีพิธีการต่าง ๆ ก็มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันในเรื่องของหลักการ

ด้วยเหตุนี้ อาณาจักรสุโขทัยจึงมั่นคงเป็นปึกแผ่น ยิ่งเมื่อพุทธศาสนิกายใหม่เผยแพร่เข้าไปสู่อาณาจักรลานนาไทย ในสมัยพระเจ้ามังราย⁵⁰ แล้ว ทั้งสองอาณาจักรก็ยิ่งเพิ่มความสมานฉันท์ใกล้ชิดกัน อาณาจักรสุโขทัยจึงโคจรเหวี่ยงกระทบกับอาณาจักรใกล้เคียงในเวลาอันสั้น

อย่างไรก็ตาม สุโขทัยยังคงดำรงไว้ด้วยการจัดลำดับชั้นในสังคม สุโขทัยมีเจ้าซึ่งเรียกว่า “พ่อขุน”⁵¹ มีไพร่ มีทาส มีข้าราชการที่เรียกว่า “ลูกขุน” ซึ่งหมายความถึงเจ้าขุนมูลนาย หรือขุนนาง⁵² ทุกคนต้องอยู่ในสังกัดของเจ้าขุนมูลนาย ยังคงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีแค่กรรมสิทธิ์ในพืชพันธุ์ ที่เพาะปลูก ในเขตแดนของคนโคคนหนึ่ง⁵³

ทางด้าน การปกครอง แม้ว่าการปกครองแบบ “บิคุลธิปไตย” จะมาแทนที่การปกครองแบบ “สมมติเทพ” ของขอม⁵⁴ แต่ก็ยังเป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้นเพราะโดยเนื้อแท้แล้ว “พ่อขุน” ก็ยังคงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่างเสมือนเป็น “สมมติเทพ” กล่าวคือมีทั้งอำนาจในการปกครอง เป็นผู้สั่งสอนธรรม และผู้ปฏิบัติพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งการตัดสินใจอื่น ๆ⁵⁵

ดังนั้นลักษณะทุกด้านของสังคมสุโขทัย จึงสะท้อนให้เห็นว่าระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ยังคงเกาะกุมอยู่ในจิตสำนึกของผู้ปกครอง อย่างหนาแน่น และจากการที่พุทธศาสนาสามารถแผ่ขยายในความรู้สึกนึกคิดของประชาชน ได้อย่างรวดเร็ว ก็ทำให้ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายผสมผสานเข้ากับจิตสำนึกปดลอมแปลงแบบเจ้าขุนมูลนายของ “ชาวบ้าน” ได้อย่างแน่นแคว้นโดยมี

พระสงฆ์นิกายเถรวาทเป็น “ตัวเชื่อมที่ดี” นอกจากนั้นในสมัยพระยาเลอไทย (พ.ศ. 1849) ได้มีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นโดยแบ่งออกเป็น 2 คณะใหญ่พร้อมกับตั้งสมเด็จพระชินเป็นฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญญวาสี⁵⁶ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเป็นลำดับขั้นเช่นนี้ ยังเสริมสร้าง ให้ระบบเจ้าขุนมูลนายแข็งแกร่งยิ่งขึ้น ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งในหมู่ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง

หนังสือไตรภูมิพระร่วง ที่แต่งโดยพญาสิทธิสมัยที่ยังทรงเป็นมหาอุปราชเมื่อ พ.ศ. 1888⁵⁷ นั้น ก็สะท้อนอิทธิพลของพุทธศาสนาไว้อย่างมาก เช่น

ประการแรก ประสานความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับไสยศาสตร์ และความเชื่อของพราหมณ์บางส่วนไว้อย่างเป็นระบบ เช่น ตอนที่กล่าวถึงภุมทั้ง 3 อันได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิอันเป็นที่เกิดของสรรพสัตว์ หรือส่วนที่อาศัย นรกภูมิ เปรตภูมิ และอสุรกายภูมิ สำหรับส่วนที่อาศัยมนุษย์ ก็มีนรกเขาเรื่องเทวดาและพรหมเข้าไว้ด้วย⁵⁸

ประการที่สอง เน้นการจัดลำดับชั้น สิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่ดีวางอยู่ (ของชั้นดี) อย่างเป็นหมวดเป็นหมู่ และมีความคงอยู่ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน⁵⁹ การจัดลำดับชั้นสิ่งที่เป็นอยู่ย่อมส่งผลให้มีการยอมรับ สถานะและภาระหน้าที่ของผู้คนในระบบเจ้าขุนมูลนายไปโดยปริยาย

ประการที่สาม ไตรภูมิพระร่วงได้ชี้ให้เห็นเรื่องอำนาจบุญกรรม และกำเนิดอย่างชัดเจน นอกจากนั้นอำนาจบุญ-กรรมยังถูกนำมาอธิบายบท

บาทของพระยามหาจักรพรรดิราชไป ในทำนองที่เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้าในโลก แต่เป็นผู้มีบุญที่มีความสำคัญถัดมาจากพระโพธิสัตว์⁶⁰ การใช้คำ “พระโพธิสัตว์” ตามคตินิยมนิกายสรวาสติวาทก็ใช้อยู่หลายคำเพื่อแทนการเป็น “มหาชนสมมุติ” ในอัครกัณฐุศร⁶¹ ทั้งนี้เพื่อให้ออกคล้องกับเรื่องอำนาจของบุญ-กรรม และความชอบธรรม ในการปกครองของพระยาจักรพรรดิราช

ดังนั้นปัญหาที่ว่าคนทำไม่จึงไม่เท่าเทียมกัน ไตรภูมิพระร่วง ก็ให้คำตอบทางพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องอำนาจบุญ-กรรม⁶² ที่มีความชัดเจนเป็นระบบทั้งปรากฏเป็นตัวหนังสือ จึงยอมทำให้เหตุและผลในความไม่เท่าเทียมกัน ของมนุษย์ลักษณะครอบคลุมกว้างขวางกว่าความคิดดั้งเดิม

นอกจากนี้ยังมีข้อที่น่าสังเกตอีกว่า พุทธสรวาสติวาทมิได้ชี้ชัดว่าการเป็นพุทธราชา หรือธรรมมิกราชแต่อย่างใด คงจะเห็นได้ว่าพญาสิทธิทรงได้สมบัติมาด้วยการแย่งชิง เมื่อ พ.ศ. 1890 พระองค์ทรงเป็นอาภินิหารศาสนาปลัดภักพร้อมไปกับทรงเป็นกษัตริย์กับรบ ผู้พยายามสร้างแว่นแคว้นสุโขทัยให้ไพศาล⁶³

จึงเห็นได้ว่า ไตรภูมิพระร่วงได้แบ่งระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย เข้ากับหลักการเรื่องบุญ-กรรมของพุทธศาสนาไว้อย่างแยบยล และผลที่เกิดขึ้น จึงทำให้ไตรภูมิพระร่วงสามารถปลูกฝังระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายลงสู่ชีวิต และจิตสำนึกของประชาชนและเจ้าขุนมูลนายระดับต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ระบบความคิดเจ้าขุนมูลนายที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง จึงมีลักษณะแตกต่างให้สังคมเจ้าขุนมูลนายที่ดำรงอยู่

อย่างไรก็ตาม สรรพสิ่งย่อมมี 2 ด้านเสมอ ความคิดที่เกาะกุมมวลชน ได้ก็เป็นสรรพสิ่งเช่นกัน ระบบความคิดเจ้าขุนมูลนาย ที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง นอกจากจะเป็นความคิดที่แก่ถ่วงแล้ว ยังมีด้านที่เป็นจิตสำนึกปลอมแปลงรวมอยู่ด้วย กล่าวคือ พญาสิทธิทรงนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวถึงแก่นเจ้าขุนมูลนายพร้อมกับชี้คุณและโทษของการทำผิดทางศีลธรรมและทางสังคมไว้ด้วย เช่น การปลอมปนสินค้า การเอาวัดเอาเปรียบ การพิจารณาความโดยไม่ชอบของ “นายเมือง” หรือเจ้าขุนมูลนายซึ่งจะได้รับผลกระทบ เช่น ไปเกิดในนรก เป็นเปรต⁶⁴ ฯลฯ การชี้ความคิดดังกล่าวกระทำไปโดยที่พญาสิทธิเองก็ไม่ล่วงรู้ถึงเหตุที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงสร้างสังคมแบบเจ้าขุนมูลนาย และการไม่มีปรากฏการณ์เหล่านี้ในสังคมยุคบุกเบิก

นอกจากนี้ความคิดเจ้าขุนมูลนาย แบบจิตสำนึกปลอมแปลงของพญาสิทธิ ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดเมื่อทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภก ที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ดังกับทรงผนวชถึง 2 ครั้ง สำหรับการผนวชครั้งที่ 2 นั้น กระทำขึ้นภายหลังการส่งเสด็จไปนิมนต์สังฆราช แห่งสังฆารนิทายหินยานหรือมหาวิหารนมาสุโขทัยโดยตรง⁶⁵ และคงเป็นเพราะอิทธิพลของหินยาน ที่มุ่งชี้ให้บุคคลที่พร้อมไปด้วยปัญญา และความเลื่อมใสก้าวไปบรรลุนิพพานได้ด้วยตนเอง ที่ทำให้พญาสิทธิเสด็จออกผนวชอีกครั้ง โดยมอบราชสมบัติให้โอรส⁶⁷ ส่วนความเป็นไปของพระองค์ ก็ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์อีกเลย แม้กระทั่งปีที่สิ้นพระชนม์ก็ไม่ปรากฏ

5. สังคมสุขุขทัยตอนปลายและอยุธยาตอนต้น : พัฒนาการของระบบความคิดที่แตกต่างและการใช้ระบบความคิดเป็นเครื่องมือทางการเมือง

แม้พุทธศาสนาได้เกื้อหนุนให้สังคมสุขุขทัยมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่การเป็น “ธรรมมิกราช” ของพญาธิโที่ต่อมาได้รับอิทธิพลของแนวความคิดแบบพุทธหินยาน (มหาวิหาร) เข้ามาอีกจนกระทั่งการเป็น “ธรรมมิกราช” มีมากขึ้นเข้าขั้นเป็น “อุคคกั” นั้นได้ขัดแย้งกับการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจมากขึ้น เพราะการเพิ่มขึ้นของประชากรและอาณาเขตความขัดแย้งย่อมบั่นทอนอำนาจของสุขุขทัยที่แผ่เหวี่ยงแคว้นต่าง ๆ ดังเช่นที่ ชัยอนันต์ วิจารณ์แนวความคิดแบบ “มหาธรรมราชา” ไว้ว่า

การเริ่มนำแนวความคิดเรื่องมหาธรรมราชา มาใช้เป็นจุดหมายหลักของระบบการเมือง ได้เป็นจุดจบของอำนาจอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่แรกเริ่ม ทั้งนี้...ถ้าจะพิจารณาแนวความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชา นี้ให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่า แนวความคิดนี้ขัดกับการขยายและรักษาอำนาจระหว่างรัฐต่อรัฐโดยตรง การที่ธรรมราชาปราบปรามเมืองต่าง ๆ...แล้วไม่ฆ่า ไม่ตีซ้ำอีก แต่สั่งสอนให้รู้ธรรม หรือการไม่เก็บภาษีจากประชาชน ในระยะยาวซ้ำก็ธรรมราชาไม่ฆ่าฟัน เพียงแต่สั่งสอนธรรมย่อมคิดแข่งเมืองขึ้นอีก...⁶⁸

ความอ่อนแอทางการเมืองของสุโขทัย เริ่มปรากฏในสมัยพญาธิโ และคำเนนต่อมาเรื่อย ๆ ในขณะที่ยุทธศาสตร์ทางตอนใต้ของสุโขทัย เช่น ลพบุรี สุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรี) อโยธยา ได้สะสมความมั่งคั่งจากความเหนือกว่า ในด้านการเป็นท่าเลาะทะเลปลูกที่กว้างใหญ่ไพศาล และความสะดวกในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ รวมทั้งเป็นอิสระมากขึ้น จากอำนาจทางการเมืองของสุโขทัย⁶⁹ แม้ว่าอิทธิพลทางความคิดเรื่องพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของประชาชนในระบบเจ้าขุนมูลนายจะยังคงมีลักษณะที่คล้ายกันก็ตาม

ความอุดมสมบูรณ์ และอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาลของกลุ่มเจ้าพระยาตอนกลาง น่าจะเป็นแรงจูงใจสำคัญ ให้ผู้คนยังคงเคลื่อนย้ายหนีหนีเข้ามาสมทบกับคนท้องถิ่นไม่ขาดระยะ และทำให้แคว้นแคว้นต่าง ๆ ในบริเวณนี้ยังมีกำลังคนมากขึ้น และมีอาณาเขตภายใต้การปกครองกว้าง

ขวางขึ้น อำนาจของผู้ปกครองตามแคว้นต่าง ๆ จึงเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อโยธยา-อโยธยา คู่จะมีเงื่อนไขทางธรรมชาติเหนือลพบุรี และสุพรรณบุรี แรงจูงใจทางเศรษฐกิจของประชาชนในที่ต่าง ๆ จึงพุ่งตรงมายังบริเวณนี้มากกว่าบริเวณอื่น ดังที่ชาญวิทย์ชี้ให้เห็นว่า “เมื่อพระเจ้าอู่ทอง...ทรงเลือกอโยธยา เป็นเมืองหลวง...” คำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวว่า “บัจฉยหนึ่งที่ทำให้ทรงเลือกสถานนั้น คือ...มีแม่น้ำสายหนึ่งประกอบด้วยพระเมรุเจ้าชาติสมบูรณ และในกรุงที่สร้างใหม่ตำบลหนองโสนนั้น ปรากฏจากภัยพิบัติคือข้าวแพงและอหิวาตกโรคเป็นต้น ผู้ชนพลเมืองรู้ทำมาหากิน มีการกสิกรรมไร่นา ทำพาณิชย์กรรมแลกเปลี่ยนค้าขาย⁷⁰

นอกจากนี้ยังมีการบุกเบิกที่ดินใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ ภายใต้ระบบการควบคุมคนที่เข้มงวดกตทอทางประวัติศาสตร์ ของแคว้นแคว้นต่าง ๆ

ในแหลมทอง ก็ยังทำให้อิทธิพลความคิดแบบ
ธรรมมิกราชของสุโขทัยที่มุ่งเปลี่ยนแปลง “เรื่อง
ทางโลก” เข้าหา “เรื่องทางธรรม” ไม่อาจตอก
กลัดอยู่ต่อไปได้ “เรื่องทางโลก” เพราะการเพิ่ม
ขึ้นของประชากร การบุกเบิกที่ดินใหม่ ๆ นับวัน
ยังเพิ่มภาระให้ผู้ปกครองในเรื่องการควบคุมดูแล
ด้วยเหตุนี้ ความคิดแบบเทวราชาที่มุ่งเน้นการ
ปกครองแบบรวมศูนย์ภายใต้อำนาจสูงสุดของราชา
ผู้เป็นเทวอวตารหรือสมมติเทพจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นมา
มาใช้อีก ในสมัยของพระเจ้าอู่ทอง⁷¹ ปฐมกษัตริย์
แห่งอยุธยาตนเอง

ความคิดแบบเทวราชาได้ถูกนำมาเสริมสร้าง
ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น
ในหมู่ผู้ปกครองก็เพื่อประโยชน์ของผู้ปกครองใน
การควบคุมจำนวนผู้คนที่เพิ่มขึ้นในที่ต่าง ๆ ซึ่ง
แน่นอนการควบคุมคนก็ย่อมหมายถึงการควบคุม
ที่ดินด้วยโดยปริยาย หากแต่การควบคุมที่ดินนั้น
เป็นรองการควบคุมคน

การควบคุมคนแบบรวมศูนย์อำนาจเริ่มมี
ลักษณะเด่นชัดมากขึ้นนับแต่พระเจ้าอู่ทองขึ้นครอง
ราชย์ การควบคุมคนกระทำโดยการปกครองแบบ
ราชาธิปไตยเบ็ดเสร็จที่กษัตริย์มีและใช้อำนาจเด็ด
ขาดแต่ผู้เดียว ดังจะเห็นได้จากกฎมณเฑียรบาล
พระโอยการกักตึกนา ตลอดจนพระราชนิพนธ์พงศาวดาร
คำานาน จดหมายเหตุต่าง ๆ⁷² ที่ระบุลักษณะการ
เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของอาณาจักร ทรงเป็นเจ้าของ
เหนือชีวิตของทุกคน ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน เป็น
สมมติเทพ เป็นธรรมราชา และทรงเป็นจอมทัพ⁷³
การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่อยู่อยุธยาจึงมีการ
ควบคุมบังคับบัญชาอย่างเข้มงวดกวัดขั่นตลกดั้น
เป็นชั้น ๆ ไป มีกลุ่มบุคคลคือขุนนาง ทำหน้าที่

เป็นกลไกการปกครองการบริหาร ทั้งกษัตริย์และ
ขุนนางซึ่งเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยของอาณาจักรมี
อำนาจมากมายเหนือชีวิตประชาชนในระบบการ
เกณฑ์แรงงานไพร่⁷⁴

อย่างไรก็ตาม ความจริงมีอยู่ว่า การ
ควบคุมคนไม่อาจทำได้ถ้าพึ่งการใช้อำนาจบังคับ
(Physical Coercion) แต่เพียงอย่างเดียว ยัง
ต้องมีการใช้อำนาจในแง่ของการชักจูงทางความคิด
(Mental Persuasion) อีกด้วย จึงจะทำให้การ
ควบคุมคนเป็นไปได้อย่างมั่นคงถาวร ประชาชน
ยอมรับและไม่เกิดปฏิเวธยาต่อต้าน

การชักจูงทางความคิดกระทำโดยพยายามคัด
แปลงปรุงแต่งหรือเสริมสร้างเนื้อหาความคิดความ
เชื่อที่มีอยู่แล้วด้วยความคิดความเชื่อใหม่ที่ทำให้
ขลังและศักดิ์สิทธิ์ด้วยพิธีการต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่ง
หมายเพื่อพิทักษ์รักษาสังคมเจ้าขุนมูลนายที่ดำรง
อยู่

ระบบเจ้าขุนมูลนายแบบสมมติเทพ ตามคติ
พราหมณ์นั้นปรากฏอย่างเด่นชัดในลัทธิ โองการ
แข่งน้ำ งานคันคว่าของจิตรฐิให้เห็นว่า โองการ
แข่งน้ำที่มีผู้เชื่อถือกันว่าแข่งขันในสมัยพระเจ้าอู่
ทองนั้น แท้จริงแล้วมีมาก่อนหน้านั้นนานแล้ว
พระเจ้าอู่ทองเพียงแต่นำโองการแข่งน้ำที่มีอยู่แล้ว
มาปรับปรุงคัดแปลงใหม่ด้วยการใส่ความคิดตาม
คติพราหมณ์ลงไป จิตร ฐิไว้ด้วยว่าการปรับปรุง
คัดแปลงนั้นคงทำแต่เพียงเพิ่มเติมคติพราหมณ์ลงไป
ในรายน่าสามบทแรกเท่านั้น ส่วนเนื้อหาต่อจาก
นั้นล้วนเป็นโองการแข่งน้ำฉบับเดิมซึ่งได้รับอิทธิ
พลมาจากพุทธศาสนาและความเชื่อทางไสยศาสตร์
แบบชาวบ้าน⁷⁵ การศึกษาของสุเนตร ชุตินทร
นนท์ก็ยืนยันงานคันคว่าของจิตร ฐิให้ชัดไว้

เป็นระบบที่ยังถือว่ากษัตริย์ไทยได้พยายามพิทักษ์รักษาพระราชอำนาจให้ปลอดภัยด้วยการพยายามเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีและพิธีกรักษาพิธีนี้ไว้ตลอดช่วงเวลานานในประวัติศาสตร์ไทย⁷⁶

ความสำคัญของโครงการแข่งน้ำคือ เป็นบทสวดที่ใช้ในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เพื่อให้เจ้าขุนมูลนายระดับต่างๆ ได้ “สาบาน” กว่าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างยอมตายถวายชีวิตหากใครปฏิบัติตาม “ก้าสาบาน” ก็จะได้ประโยชน์ต่าง ๆ จากกษัตริย์และจากการลดบันทึดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่หากใครทรยศก็จะต้องถูก “สาปแช่ง” ให้เป็นไปต่าง ๆ นานาคามความเชื่อความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีตางหรือนรกยมบาล⁷⁷

การชักจูงที่ให้เจ้าขุนมูลนายปฏิบัติตามโครงการแข่งน้ำย่อมมีผลต่อการเสริมสร้างระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ในหมู่ขุนนางใหญ่น้อยให้แข่งแกร่งยิ่งขึ้น เพื่อขุนนางเหล่านั้นจะได้ช่วยกษัตริย์ควบคุมคนตามบริเวต่าง ๆ ที่กำลังขยายออกไปอย่างกว้างขวางด้วยความจงรักภักดี⁷⁸

ครั้นเมื่อกษัตริย์อยู่ธยาธาธาเรลดแล้วข้ายอำนาจออกไปได้อย่างกว้างขวางและเป็นปีกแผ่นแล้ว การชักจูงผู้คนในสังคมทางความคิดก็มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น ดังเช่นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ได้ใช้พุทธศาสดาถึงเฮาสูไซทัยเข้ามาอยู่ใต้อำนาจของอยุธยา⁷⁹ ได้มีการนำความคิดความเชื่อในเรื่องบุญกรรมและกำเนิดตามคติของชาวพุทธชาวบ้านในหมู่ประชาชนมาปรับปรุงเสริมแต่งเพื่อให้พระราชอำนาจอันสูงสุดของกษัตริย์เป็นที่ยอมรับโดยไม่มีข้อสงสัยในหมู่ประชาชน⁸⁰

การชักจูงทางความคิดในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กระทำควบคู่ไปกับการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้รวมศูนย์อำนาจมากขึ้นเพื่อความสะดวกและควมมีประสิทธิภาพในการควบคุมคนที่อยู่กระจัดกระจายทั่วอาณาเขตอันกว้างใหญ่⁸¹ ทั้งจะเห็นได้จาก พระบรมไตรโลกนาถทรงแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2025 เนื้อหาของมหาชาติคำหลวง กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติที่เป็นพระเวสสันดร สมบัติได้ชี้ให้เห็นความหมายทางการเมืองใหม่มหาชาติคำหลวงว่า “การแต่งมหาชาติคำหลวง...มีลักษณะส่งเสริมความเชื่อ...เรื่องตายแล้วเกิด สวรรค์ นรก เทวดา ฯลฯ (ซึ่ง) เป็นเรื่องที่ชาวไทย...ถือว่าเป็นความจริงขั้นมูลฐานอยู่แล้ว...คั้งที่เคยกระทำมาแล้วในไตรภูมิพระร่วง...ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ให้อยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างบุญบารมีในชาติก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทานบารมีซึ่งเห็นได้ง่ายและปฏิบัติได้ง่ายที่สุด และอำนาจของผู้ปกครองในชาตินี้กับผลกรรมของบุคคลทั่วไปในชาติก่อนและหน้าที่ในชาตินี้เห็นก็เหมือนว่าจะส่อเจตนาารมดทางการเมืองของผู้ที่อยู่เบื้องหลังการแต่ง มหาชาติคำหลวง อย่างแน่ชัด...”⁸² กล่าวคือในตอนที่สำคัญ ๆ ของ “คำหลวง” ได้มีการ “...เอ่ยนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นไปในลักษณะที่แอบอย่างความเชื่อในเรื่องการกลับชาติมาเกิดว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็คือพระเวสสันดร หรือพระพุทธเจ้าอย่างชัดแจ้งที่สุด”⁸³

สมบัติได้แจกแจงรายละเอียดด้วยว่า “ตัวกำเนิดของเรื่อง มหาชาติคำหลวง คือ...ความประพฤติกผิดหรือการ ไม่อยู่ในกรอบระเบียบของบุคคล

ในสังคม (ประชาชน-ผู้เขียน) อันมีค่านิยมมาจากความไม่เข้าใจในภารกิจอันสูงส่งของผู้ปกครอง (ประชาชนคงจะมีจิตสำนึกปลอมแปลง-ผู้เขียน) และจบลงด้วยการที่อำนาจบารมีของผู้ปกครองได้ยังผลให้เกิดความสงบสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นในสังคมอีกครั้งหนึ่ง”⁸⁴ เนื้อหาทางการเมืองที่ค้องการแสดงให้เห็นปรากฏและที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ “การกระทำของกษัตริย์ย่อมเป็นสิทธิ์โดยชอบธรรม...กษัตริย์ย่อมมีสิทธิ์ในทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ปกครองย่อมล่วงรู้และเป็นฝ่ายถูก... และเป็นการถูกต้องที่จะยอมรับในสิทธิ์อำนาจอันเกิดจากบริบูรณ์ของกษัตริย์...”⁸⁵ นอกจากนี้ “...ผู้ปกครองคือผู้ที่ไต่ส่งสมภารมีมาแต่เดิม และผู้ปกครองที่ดีคือผู้ที่มีบารมีสูง เป็นผู้ที่สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้”⁸⁶

อิทธิพลของมหาชาติคำหลวง น่าจะมีผลต่อการชักจูงผู้คนได้มาก เพราะวิธีการเขียนนั้น *วิद्याมัยวคัน* ช้ให้เห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “...แต่งขึ้นเพื่อให้เข้าถึงประชาชน เห็นได้จาก การสอดแทรกอารมณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดกระหวนกระเหือนจิตใจของผู้ฟัง เช่น อารมณ์สงสาร อารมณ์โกรธ อารมณ์เสียใจ มีการสร้างตัวละครเป็นพระเอกนางเอกที่ค้องเดินป่าน่าสงสาร มีผู้ร้ายคือชุก และมีการกระทำโหดร้ายต่อเด็กเรียกน้ำตาของผู้ฟังผู้อ่าน.... อนึ่ง ความเชื่อที่ว่าผู้ที่ได้ฟังเทศน์เรื่องนัจบภายในหนึ่งวันจะได้บุญถึงขั้นสวรรค์ ก็ทำให้มีผู้สนใจที่จะคอยรับฟังเทศน์มหาชาติอยู่เสมอ”⁸⁷

ส่วนผลที่เกิดขึ้นทางการเมืองนั้น คาดว่ามหาชาติคำหลวงซึ่งแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2025 คงจะช่วยให้การจักระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ที่รวมศูนย์เข้มงวดกวดขันของพระบรมไตรโลกนาถ

ซึ่งเริ่มกระทำตั้งแต่ พ.ศ. 1997 และเสร็จสิ้นเมื่อ พ.ศ. 2011⁸⁸ (อันเป็นระยะก่อนหน้าการแต่ง “คำหลวง” นี้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะนอกจากจะไม่มีการต่อต้านทางความรู้สึกนึกคิดจากประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นไพร่และทาสที่มีสังกัดแล้ว ยังจะเป็นที่ชื่นชอบในบุญบารมีพระวิริยะอุทสาหะ และความเป็นองค์ผู้ประเสริฐของทั้งพระพุทธเจ้าและผู้แต่งไปพร้อม ๆ กัน⁸⁹ อีกด้วย ความจริงข้อนี้แม้ไม่อาจชี้ให้เห็นอย่างละเอียด ณ ที่นี้ได้ แต่ก็อาจชี้ให้เห็นโดยอ้อมได้ว่า นับแต่นั้นมาระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายในหมู่ประชาชนไทยนั้น “แข็งแกร้ง” และ “หยั่งลึก” มากขึ้นทั้งในหมู่ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง

ในหมู่ผู้ปกครอง ผู้ปกครองได้ดำเนินการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ภายใต้หลักการ “สมมติเทพ” ตามคติเทวราชของพราหมณ์ กษัตริย์มีพระราชอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่างในแผ่นดิน โดยเฉพาะเหนือชีวิตของประชาชนในสังคม⁹⁰ การแย่งชิงราชบัลลังก์ในสมัยต่อ ๆ มาที่เกิดขึ้นอยู่หลายครั้ง แม้แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ผู้กำลังครองราชย์อาจไม่มีอำนาจที่แท้จริง แต่ก็เป็นเรื่องเฉพาะกษัตริย์องค์ใดองค์หนึ่งที่อ่อนแอขาดฐานอำนาจ และอยู่ในแวดวงขุนนางที่มีอำนาจเข้มแข็งเพราะคุมกำลังคนเป็นรากฐานการเมืองไว้หนาแน่น หลักการที่กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ยังคงเป็นความรู้สึกนึกคิดซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่ดีที่อยู่ในจิตสำนึกของประชาชนส่วนใหญ่ รวมไปถึงเจ้าขุนมูลนายระดับต่างๆ ก็ยังเห็นได้จากการแย่งชิงราชสมบัติหลายต่อหลายครั้ง ในหมู่ขุนนางใกล้ชิดก็ยังสามารถแสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งว่า

ขุนนางเหล่านี้มีความคิดปรารถนาที่จะก้าวขึ้นไปสู่การเป็น “กษัตริย์”

ดังนั้น ไม่ว่าจะก้าวขึ้นเป็นกษัตริย์จะเป็นไปโดยวิธีใด เช่น จากการสืบสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาล จากการชิงราชสมบัติและปราบดาภิเษก เป็นต้น ผู้ปกครองก็พยายามใช้ระบบความคิดเจ้าขุนมูลนายชักจูงให้ผู้อยู่ใต้ปกครองโดยเฉพาะเจ้าขุนมูลนายระดับต่างๆ มีความคิดความเชื่อคล้อยตามควบคุมไปกับการพยายามรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่กษัตริย์อยู่เสมอ

ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ระบบความคิดเจ้าขุนมูลนายเป็น เครื่องมือทางการเมืองดังกล่าวยังกระทำควบคู่ไปกับการแก้ต่างหรือการพยายามสร้างความชอบธรรมให้กับระบบความคิดและสภาพการณ์ที่ยังดำรงอยู่ กล่าวคือ ผู้ปกครองมักอ้างถึงการปฏิบัติตามทศพิธราชธรรมอันเป็นโบราณราชประเพณีที่สืบต่อกันมาตามคติทางพุทธศาสนาและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามคติพราหมณ์ถึงที่ *ชัยอนันต์* ๕ ไว้ว่า

“ผู้ปกครองแม้ว่าจะมีอำนาจเด็ดขาด แต่ก็มิชอบอ้างค้ำอย่างหนึ่งคือ การที่ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองคอยเฝ้าดูว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรมหรือไม่ และแม้ว่าประชาชนในสมัยก่อนจะเชื่อในเรื่องบุญ เรื่องกรรม และพรหมลิขิตชีวิตว่าแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้... ผู้ปกครองเป็นผู้มีบุญแต่ปางก่อน...บรรดาไพร่ฟ้าจึงต้องยอมรับอำนาจอันมาจากผลบุญนั้นก็ตาม แค่อกมิตหนึ่ง...ความคิดที่ว่าความเป็นไปของบ้านเมืองตลอดจนความเป็นไปของธรรมชาติ...มีส่วนสัมพันธ์อยู่กับคุณธรรมของผู้ปกครองมากที่สุด

“ผู้ปกครอง...มักต้องแสดงความเป็นผู้มีคุณธรรมให้ประชาชนเห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างวัด ทำบุญ...บำรุงเลี้ยงคุณสมเดพรามณ์...ไม่เกณฑ์แรงงานหนักจนเกินควร... ไม่เก็บภาษีค่านาหนักนักในยามฝนแล้งหรือทำนาไม่ได้ผล...

“นอกจากนี้ยังมีการล่อลวงราษฎร หรือคเว็น ไม่เก็บภาษีบางปีในกรณีที่มีการเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง...เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งที่กษัตริย์องค์ใหม่ต้องการให้ประชาชนเห็นว่าพระองค์ทรงมีพระทัยเมตตาการุณา มีทศพิธราชธรรมยิ่งกว่ากษัตริย์องค์ก่อน...ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียกความสนับสนุนจากประชาชนนั่นเอง ยิ่งการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์องค์ใดเป็นการแย่งชิงราชบัลลังก์จากกษัตริย์องค์หนึ่งด้วยแล้ว ความจำเป็นที่จะแสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมก็ยิ่งมีมากขึ้น...”⁹¹

การใช้ระบบความคิดเจ้าขุนมูลนายเป็นเครื่องมือทางการเมืองควบคู่ไปกับการแก้ต่างให้สังคมเจ้าขุนมูลนายที่ดำรงอยู่มีปรากฏชัดเจนเช่นกัน ในพิธีกรรมของเจ้าขุนมูลนายระดับต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกในการปกครองของผู้ปกครองหลักธรรมบรรยายนี้เรียก *หลักไชย* หรือ *พระพิไชยเสนา* ซึ่งมีต้นเค้าจากพุทธปรัชญา และพระมหากษัตริย์พระราชทาน คำสอนนี้ให้เจ้าขุนมูลนายปฏิบัติสืบต่อกันมาถือเป็นข้อปฏิบัติของเสนาอำมาตย์และขุนนางใหญ่น้อยทั้งหลาย เพื่อรับใช้และจงรักภักดีต่อกษัตริย์ให้สมกับที่พระองค์ทรงวางพระทัยมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้เพื่อแสดงซึ่งความจงรักภักดีต่อพระศาสนาและสมเดพรามณ์ และเพื่อให้เป็นที่นิยมนับถือเป็นที่พึ่งของประชาชน⁹² *หลักไชย* หรือ *พระพิไชยเสนา* จึงเป็นทั้งข้อ “แก้ต่าง” หรือข้ออ้างถึงความชอบธรรมใน

โครงสร้างการบริหารและการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนายและเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติตามอำนาจของเจ้าขุนมูลนายระดับต่าง ๆ

กล่าวทางฝ่ายประชาชน เนื่องจากอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนมาโดยตลอดดังกล่าว เป็นลำดับมาแล้ว ไม่ว่าพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์แท้จริงจะเป็นอย่างไร แต่ “พุทธชาวบ้าน” ที่มีเรื่องบุญทำกรรมแต่ง ชาติก่อน-ชาตินี้ ชาติหน้า ซึ่งไม่หักล้างหรือขัดขวางเรื่องราวทางไสยศาสตร์ และพิธีการแบบพราหมณ์ หากแต่ผสมกลมกลืนและรับใช้ซึ่งกันและกันได้ด้วยดี จนได้กลายเป็นความศรัทธา ความเชื่อพื้นฐาน ของประชาชนคนไทยโดยทั่วไปในทุกอริยابถของชีวิต ตั้งแต่ทักวิชาการหลายท่านได้เอ่ยถึงไว้⁹³

แม้กล่าวไม่ได้ว่าพุทธแบบชาวบ้าน ก่อให้เกิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ในหมู่ประชาชน แต่พุทธแบบชาวบ้านก็เป็นระบบความคิดพื้นฐานของประชาชนคนไทย ในแง่จิตสำนึกปลอมแปลงมาโดยตลอด พื้นฐานความคิดนี้รองรับความคิดพุทธราชา ธรรมราชา เทวราชามากกว่าค้ำยัน คุ้มเมื่อความคิด พุทธราชา ธรรมราชาและเทวราชา คือระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่ “แก้ต่าง” รวมทั้งได้เป็นเครื่องมือใน

การชักจูงและควบคุมผู้คนอยู่ด้วย ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ก็ซึมซาบจากผู้ปกครองผ่านสถาบันศาสนาสูงสู่ประชาชนได้โดยง่าย ดังตัวอย่างเช่นเรื่องของพระศรีอารีย์ และพระมาลัยที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันมากในสังคมอยุธยาทั้งแว่นราชธานีและในหมู่ประชาชน ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่ยึดถือในหมู่ผู้ปกครอง ได้ซึมซาบฝังลึก เป็นจิตสำนึกปลอมแปลงของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปอีกด้วย ดังเห็นได้ว่า แม้กระทั่งการต่อต้านหรือขบถต่อผู้ปกครอง อันเนื่องมาจากความเดือดร้อนของประชาชนที่ประสบกับความอดอยากยากแค้นทางเศรษฐกิจ จากภัยพิบัติของการเกิดไข้พืดแย่งชิงราชย์ การทำสงคราม การเรียกเก็บภาษีอากรเพิ่ม หรือภัยพิบัติจากธรรมชาติ ฯลฯ⁹⁴ ก็มีการเอ่ยอ้างถึงความศรัทธา ความเชื่อในเรื่อง “ผู้มีบุญ” “ธรรมราชา” หรือ “พระศรีอารีย์” “พระมาลัย”⁹⁵ ขึ้นมาหาความชอบธรรมและการสนับสนุนจากประชาชนด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อโค่นล้มผู้ปกครองเก่า และเพื่อทดแทนผู้ปกครองใหม่ ซึ่งเป็นกษัตริย์ในอุดมคติลงมาจัดช่วยเหลือและปกครองผู้คน⁹⁶

ระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่เชื่อถือ, ที่แก้ต่าง และกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของชนชั้นผู้ปกครองจึงเป็นระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายที่กำจุนโครงสร้างสังคม แบบเจ้าขุนมูลนายไทยแท้

บทสรุป

ดังนั้นระบบความคิดเจ้าขุนมูลนายนี้ จึงมีวิวัฒนาการการก่อกำเนิด และการคลี่คลายในยุคประวัติศาสตร์สังคมเจ้าขุนมูลนายของไทย สมัยต่าง ๆ ดังนี้

1. มีการจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน เป็นลำดับขั้นที่ขึ้นต่อกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากการครอบครองปัจจัยการผลิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในช่วงปลายสังคม

ชุมชนเครือข่าย ซึ่งมนุษย์เคยมีความเสมอภาค เพราะปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ยังเป็นของสังคมโดยส่วนรวม

2. ชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย พยายามสร้างคำอธิบายให้ชนชั้นได้ปกครอง มีความคิดความเชื่อกล้อยตามลำดับขั้นที่ได้จัดไว้ โดยไม่ล่วงรู้ถึงความเสมอภาคของผู้คนในสังคม ที่เป็นจริงมาก่อน ความคิดของเจ้าขุนมูลนายที่เกิดขึ้นจำเป็นจึงสำคัญเปลี่ยนแปลง ซึ่งชักนำให้ชนชั้นได้ปกครองมีความคิดเจ้าขุนมูลนายในแง่จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3. ขณะเดียวกันชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย พยายาม

เสริมสร้างความคิดเจ้าขุนมูลนาย ในแง่จิตสำนึกปลอมแปลงให้มีเหตุผลมีผลหนาแน่นยิ่งขึ้น โดยอาศัยคำสอน, วิธีการและสถาบันทางศาสนาขึ้นมา กล่าวอ้างแก้ต่างว่า สังคมที่เป็นอยู่ในสภาพที่ดีแล้ว ให้ทุกคนในสังคมมีความพึงพอใจ ในฐานะที่เป็นอยู่และในหน้าที่ที่กำหนด

4. ชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย พยายามใช้แบบแผนความคิดเจ้าขุนมูลนายชักจูง และครอบงำให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด ไม่ให้คิดตั้งข้อสงสัย หรือชักชวนก่อจ้วง เพื่อให้สังคมเจ้าขุนมูลนายดำรงอยู่ต่อไป ●

อ้างอิง

1. รายละเอียดที่มาของความหมายของการเป็นเจ้าขุนมูลนายและระบบความคิด โปรดดูได้จากงานวิจัยฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งจะพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่อไป
2. ซัมเนอร์ (Colin Sumner) ให้แนวความคิดเชิงทฤษฎีตามหลักการมาร์กซิสม์ว่า “ระบบความคิดย่อมเกิดจากการปฏิบัติทางสังคม และระบบความคิดย่อมมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติทางสังคมด้วย” โปรดดู *Colin Sumner Reading Ideologies* (London: Academic Press, 1979) p. 6,20,22,35
3. ความเห็นของ เซสเตอร์ อังในฮอลต์ ตี.จ. ฮอลต์ (แต่ง) วรณยุทธ สนิทวงศ์ และคณะ (แปล) ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, นน. 9-10; เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, 2510, นน. 68-69, 72-73 และ เรื่องวัฒนธรรม นน. 189, 154-155; โรแบร์ แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน), กฎหมายที่ดิน, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2483) น. 16-17.
4. กาญจน์ ละออศรี, “ถิ่นกำเนิดของคนไทย : ทรมแดนแห่งความรู้”, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 มี.ย. 2514.
5. จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, (สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524) บทที่ 9-10 และ Charnvit Kasetsiri, *The Rise of Ayudhya*, (London: Oxford University Press, 1976), pp. 30-39 : ข้อสรุปความเห็นของ จิตร และชาวอุษาคเนย์ได้จาก งานของกาญจน์, เหนืออ้าง

6. สรรค์ รังสฤษดิ์, วัฒนธรรมแห่งสังคมสยาม, (2522) น. 16-34 ; ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม, ข้อขัดแย้งในประวัติศาสตร์ไทย ไม่ปรากฏที่พิมพ์ ; และข้อสรุปความเห็นโปรดคุณาญณี. เพ็งอ้ง
7. จิตร, อังแล้ว น. 236 และ Charnvit, *op.cit.*, p. 16
8. นาฏวิภา ชลิตานนท์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2524), บทที่ 3.
9. พระยาประชาภิจักรจักร, ทงสาวดารโยนก. 2516, น. 185 และอ้งในงานของจิตร, อังแล้ว น. 242
10. จิตร, เพ็งอ้ง นน. 234-244
11. เสฐียรโกเศศ, เรื่องของชาติ, นน. 184-185
12. เพ็งอ้ง, นน. 200, 201-202
13. เพ็งอ้ง, นน. 183-185
14. มีชื่อนำสังเกตว่า สังคมเจ้าขุนมูลนายยุคเริ่มแรกของอินเดียก็เกิดขึ้นก่อนพุทธกาล ครั้นถึงสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรูได้เป็นผู้ควบคุมเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายแห่งแคว้นนคร นอกจากนี้ยังถือกันว่าพระเจ้าประเสนะจักรหรือประเสนะบดีแห่งแคว้นโกศาคะเป็นกษัตริย์ผู้ควบคุมเจ้าขุนมูลนายคนแรกของอินเดียที่เกณฑ์ไพร่พลมาเป็นทหารประจำการ โปรดดู *D. D. Kosambi, An Introduction to the Study of Indian History*, (Bombay: Popular Prakashan, 1975), pp. 140-154, 158, 170, 209 ; *Peter A. Pardue, Buddhism*, (New York: The Macmillan Company, 1971), pp. 30-32
15. เสฐียรโกเศศ, อังแล้ว นน. 173-176
16. มานิต วัลลิโกดม, ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น, (2516) น. 71
17. หลักฐานที่ทำให้เชื่อว่าพุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. 560 ในไทยล้านนาได้รับอิทธิพลจากฝ่ายมหาสังฆิกะ ก็คือได้มีการสร้างและบูชาเจดีย์ นิกายมหาสังฆิกะวิเริ่มลัทธิบูชาเจดีย์ (เสฐียรโกเศศ, ลัทธิศาสนา, น. 46) เนื้อหาความเชื่อของนิกายนี้คือ พระพุทธเจ้ามีมากพระองค์และพุทธศาสนิกทุกคนควรตั้งปณิธานเป็นพระพุทธรเจ้าไม่ใช่หวังเพียงอรหันตผล (เสฐียรโกเศศ, เพ็งอ้ง) ภิกษุนี้กายนต้องการผ่อนผันในสิกขาบทบางข้อ (ซึ่งฝ่ายเถรวาทถือเคร่งครัดไม่ยอมเห็นพ้องด้วย) และชอบจาริกไปในที่ต่างๆ
18. มานิต, อังแล้ว นน. 97-98, 100
19. เสฐียรโกเศศ, เรื่องของชนชาติไทย, น. 271, 227 "ทำนบทำนองคือธรรม" ก็คือ ประเพณีธรรมในพงสาวดารเมืองเงินฮวงเชียงแสน ซึ่งเป็นระบบเจ้าขุนมูลนายในยุคเริ่มแรกของไทย ประเพณีธรรมในพงสาวดารเมืองเงินฮวงเชียงแสนเป็นผลสืบเนื่องจากการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดีย ซึ่งมุ่งจะให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

ได้เห็นความจำเป็นที่สังคมต้องมียุวกครอง ผู้ปกครองต้องปฏิบัติตามโบราณราชประเพณีแห่งการเป็นเจ้าขุนมูลนายซึ่งผู้คนในสังคมแบ่งออกเป็นลำดับชั้น และทุกคนในสังคมควรต้องทำนุบำรุงพุทธศาสนาทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปกครองได้เป็น “ขุนจอมธรรม” และบ้านเมืองก็จะสงบสุขร่วมเย็นตามประสาสังคมเจ้าขุนมูลนาย โปรตศุ สมบัติ จันทรวังศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความลึกลับทางการเมืองและสังคมไทย, น. 41-45

20. ฮอลต์, อังแล้ว, นน. 143-145, 189, 221
21. พระยาประชาภิจักรจักร์, อังแล้ว, น. 257
22. เห่งอ้าง, น. 241
23. เห่งอ้าง, น. 248
24. หลวงสุทริวัตานฤพุดิ, ประวัติศาสตร์กฎหมาย (ชั้นปริญญาโท), 2516. นน. 215-216 และ ประเสวีรัฐ ณ นคร, มังรายศาสตร์ (ฉบับภาษาปัจจุบัน), คำนำ, หน้า (1)
25. หลวงสุทริวัตานฤพุดิ, เห่งอ้าง, น. 24
26. จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแห่งชาติและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา, 2524, นน. 101
27. หลวงสุทริวัตานฤพุดิ, อังแล้ว, น. 395
28. เห่งอ้าง, น. 216
29. เห่งอ้าง
30. เห่งอ้าง
31. เห่งอ้าง, น. 372
32. พระยาประชาภิจักรจักร์, อังแล้ว, นน. 261, 265, 269-270
33. สายชล วรรณรัตน์, “ละโว้ก่อนสมัยอยุธยา”, ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี, 2524, นน. 13-14
34. เห่งอ้าง, นน. 8, 11-12, 18
35. เสวีร์โรโกเศศ, เรื่องของชาติไทย, น. 328
36. สายชล, อังแล้ว, น. 18
37. สมบัติ และชัยอนันต์, อังแล้ว, น. 53
38. สายชล, อังแล้ว, น. 31
39. เห่งอ้าง

40. เห่งอั้ง น. 32

41. ชจร สุขพานิช, "พ่อขุนรามคำแหง-พระเจ้าไชยวรมันที่เจ็ด", อนุสรณ์ศาสตราจารย์ชจร สุขพานิช, นน. 178-194
42. ประทีป ชุมพล, "ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย", การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย (2520), นน. 543-559; และสิริจิตต์ วงษ์เทศ, รวมคำแหง, 2520, นน. 156-157
43. อุปถัมภ์ เหล่าไพโรจน์, "กฎหมายสมัยสุโขทัย", การเมืองและสภาพสังคมในสมัยสุโขทัย, อังแล้ว นน. 267-288
44. สิริวิวัฒน์ คำวันสา, พุทธศาสนาในอินเดีย, น. 155 สิริวิวัฒน์ชี้ไว้ด้วยว่าพุทธสรวาสติวาท เกิดขึ้นก่อนพุทธมหายาน แต่ความที่ออกมาล้วนเป็นเพียงการเทียบเคียงสมัยเมื่อมีพุทธมหายานเกิดขึ้นแล้ว
45. กล่าวกันว่า พุทธสรวาสติวาทเป็นนิกายใหญ่ที่เจริญรุ่งเรืองมานาน นิกายนี้เริ่มแตกมาจากหินยานดั้งเดิม แต่ความแตกต่างไม่มากนัก ไปรอดู เสฐียรโกเศศ, ถิ่นศาสนา, 2516 นน. 51-52; และประทีป ชุมพล, อังแล้ว, นน. 345-346 นอกจากนี้พุทธสรวาสติวาทมีอิทธิพลต่อพุทธมหายานมาก ไปรอดู สิริวิวัฒน์, อังแล้ว และสามารถปรับตัวเข้ากับนิกายอื่น ๆ ได้ง่าย ไปรอดู ประทีป ชุมพล, อังแล้ว, น. 348
46. คำนำโดย เสฐียรโกเศศ ปรากฏใน ชีวิตไทยสมัยก่อน, (อังแล้ว) น. 161
47. ชาญวิทย์ เกษนครศิริ, "อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัย", สองนคร (2524), น. 25
48. อังแล้ว น. 24
49. เอ็ดเวิร์ด ไคนซ์ (แต่ง), คณะพระนักศึกษาศาสนาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย (แปล), พุทธศาสนาประวัติศาสตร์สังเขป, 2516, นน. 77-78
51. คาดว่า ความสนิทสนมระหว่างพ่อขุนรามคำแหงและพระเจ้ามังราย กงช่วยให้มีการถ่ายทอดพุทธศาสนาถึงกันระหว่างอาณาจักรของทั้ง 2 พระองค์ ไปรอดู ประคอง นิรมานเหมิมทร์, ถิ่นพระธรรมภคกมลกาลเหนือ, 2517, น. 3
51. จิตร ภูมิศักดิ์, โฉมหน้าศักดินาไทย, นน. 127-128
52. หลวงสุทธีวาทนฤพุดิ, อังแล้ว, น. 141
53. นิจ วิทยุระนันท์, "สุโขทัยในทัศนะของการผังเมือง", การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย น. 212 และไพฑูริย์ สายสว่าง, "เศรษฐกิจสมัยสุโขทัย", เห่งอั้ง, น. 327
54. ซอลล์, อังแล้ว นน. 156-157
55. อุปถัมภ์ เหล่าไพโรจน์, อังแล้ว, น. 268
56. ถนอม อานามวิวัฒน์และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทย, 2522, น. 113

57. สมบัติ และชัยอนันต์, อ้างแล้ว, น. 90
58. เห่งอ้าง, น. 94
59. เนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงส่วนนี้ สะท้อนลักษณะสำคัญในความเชื่อเรื่องขันธ์ของพุทธสาวาสติวาท โปรดดู เสฐียรโกเศศ, ลัทธิศาสนา, นน. 51-52
60. สมบัติและชัยอนันต์, อ้างแล้ว นน. 98, 100
61. เห่งอ้าง, น. 105
62. เห่งอ้าง, น. 99
63. เห่งอ้าง, น. 105
64. เห่งอ้าง, นน. 95-96
65. เห่งอ้าง, น. 72
66. อนุอม และคณเฑาะ, อ้างแล้ว, -นน. 100-101
67. สมบัติ และชัยอนันต์, อ้างแล้ว, น. 72
68. เห่งอ้าง, น. 73
69. ชาญวิทย์, "พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยอยุธยา : 1893-1991", อ้างแล้ว, นน. 122-123
70. เห่งอ้าง น. 110
71. จันทร์ฉาย ภักดิ์ธริคม, ประวัติศาสตร์ไทย. (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง), นน. 121-128
72. สมบัติ และชัยอนันต์, อ้างแล้ว, น. 145
73. นฤมล ธีรวัฒน์, "อิทธิพลของศาสนาและความเชื่อที่มีต่อความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์อยุธยา", สหาน : รวมบทความทางประวัติศาสตร์, 2521, นน. 75-76
74. ชัย เรื่องศิลป์, สังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษ 25, (สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์ : 2523), นน. 231-232
75. จิคร, โองการแช่งน้ำ.....(อ้างแล้ว), นน. 89-92
76. สุเนศวร ชุตินรานนท์, "ลิขิตโองการแช่งน้ำ", วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 9 เล่ม 1 ก.ค.-ก.ย. 2522, น.34
77. เห่งอ้าง, น. 38
78. เห่งอ้าง, น. 51
79. ชาญวิทย์, อ้างแล้ว
80. เช่น การแปลแต่ง มหาชาติคำหลวง ที่มีอยู่เดิมขึ้นใหม่ตามรับสั่งของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดดู พรพวรรณ ธารานุมาศ, วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (2515), น. 117
81. สมบัติ และชัยอนันต์, อ้างแล้ว, น. 110

82. เห่งอ้าง, น. 114
83. เห่งอ้าง, น. 116
84. เห่งอ้าง
85. เห่งอ้าง, น. 118
86. เห่งอ้าง, น. 122
87. เห่งอ้าง, น. 114
88. เห่งอ้าง, น. 109
89. ความทำนองนี้ ปรากฏใน สมบัติ และชัยอนันต์, เห่งอ้าง น. 116
90. นฤมิต, อ่างแก้ว
91. สมบัติ และชัยอนันต์, อ่างแก้ว, น. 78, 81
92. เห่งอ้าง น. 148, 154
93. เห่งอ้าง น. 78, 114 และสมเกียรติ วันทะนะ, "วรรณกรรมพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน : พิจารณากรณีกฎแห่งกรรม ของ ท. เดียงทิบุดย์", วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 7 เล่มที่ 2 ค.ศ.-ช.ศ. 2520
94. ชาญวิทย์, "กบฏไพร่สมอชญา กับแนวความคิดผู้มั่งมี, พระศรีอารีย์-พระมาลัย", สองนคร, นน. 237-238
96. เห่งอ้าง นน. 206, 218-233
96. อิชิตี อ่างใน ชาญวิทย์, เห่งอ้าง, น. 238

ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2525

อ่าน ● ศิริวิชัย อยู่ที่ไหน? ไทยหรืออินโดนีเซีย

- ม.จ. จันทร์จรัส รัตน์
- ไมเคิล ไรท์

● ส. ศิวรักษ์ ชำระ พงสาวดาร เขมร

และพบ

- หนังสือตกลงมาจากไหน?
- ช่างแกะตัวหนังสือเมืองนครฯ
- รำมวยโบราณอีสาน
- ศิลปะพืชนานา

๑๑๑

วางแผนรอคุณอยู่นานแล้ว !
